

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Klassiõpetaja õppekava

Laura Kuusik

**6. JA 9. KLASSI ÕPILASTE KÜBERKIUSAMISE TAJUMINE KÜBERKIUSAJATE
JA OHVRITE
VÕRDLUSES KÜBERKIUSAMISE KRITEERIUMITEST LÄHTUVALT**
magistritöö

Juhendaja: Piret Luik, PhD

Läbiv pealkiri: Küberkiusamise tajumine

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Piret Luik (PhD)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Evi Saluveer (MA)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2016

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Teoreetiline ülevaade	5
1.1 Küberkiasamise definitsioon	5
1.2 Küberkiasamise vormid.....	6
1.3 Küberkiasamise kriteeriumid	8
1.4 Tajutud küberkiasamise tõsidus	11
1.5 Küberkiasajate sotsiodemograafilised tunnused	12
1.6 Küberkiasamise ohvrite sotsiodemograafilised tunnused	14
1.7 Küberohvrite-küberkiasajate sotsiodemograafilised tunnused.....	15
1.8 Varasemad uurimused Eestis.....	16
1.9 Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid	17
2. Metoodika	19
2.1 Valim	19
2.2 Mõõtevahend	20
2.3 Protseduur	22
3. Tulemused.....	24
4. Arutelu	27
4.1 Töö piirangud	29
4.2 Rakendatavus ja edasine uurimine	29
Kokkuvõte	31
Summary	32
Tänuõnad	33
Autorsuse kinnitus.....	33
Kasutatud kirjandus.....	34
Lisa 1. Ankeet, näited stsenaariumitest (1-32) nelja küberkiasamise liigi lõikes	
Lisa 2. Küberkiasamise kriteeriumite kombineerimine stsenaariumites	

Sissejuhatus

Viimaste aastate jooksul on igapäevaelus laialdaselt kasutusele võetud nutitehnoloogilised vahendid. Erinevad tehnoloogilised seadmed nagu tahvelarvutid, mobiiltelefonid ja sülearvutid leiavad üha laialdasemat kasutust ka noorukite seas. Eesti Statistika aastaraamat (2015) toob välja, et Euroopa Liidus kasutab keskmiselt internetti 78% inimestest. 2014. aasta esimeses kvartalis kasutas Eestis internetti 84% 16-17 aastastest elanikest. Uuringust selgus ka, et kõige sagedasem interneti kasutamine toimub vanuses 16-34 eluaastat. TNS Emori andmetel (2014) kasutab mobiilset internetti 49% elanikkonnast, aastal 2011 oli see näitaja 36. Sellisel kiirel tehnoloogilisel arengul on nii positiivseid kui ka negatiivseid külgi. Ühelt poolt saame me hõlpsasti teineteisega suheldud, kuid teisalt tekitab küsimusi, kas selline suhtlus läbi infotehnoloogiliste vahendite on piisavalt turvaline. Interneti kasutamise kiiret tõusu kinnitab ka *Eurostati* (2014) uuring, mis viidi läbi 28 riigis. Interneti kasutava elanikkonna hulga moodustab 2014. aasta andmete põhjal 73% elanikkonnast.

Mida rohkem noori kasutab suhtlemiseks mobiilseid seadmeid ja arvutit, seda suurem on oht langeda küberkiusamise ohvriks, sest küberkiusamine leiab aset just läbi elektrooniliste vahendite ja küberkiusamine näitab tõusutrendi (Ariack et al., 2008; Hinduja & Patchin, 2008; Kowalski et al., 2012). Noored, kes on kasvanud selle tehnoloogilise evolutsiooni keskel, näevad vahendeid nagu internet ja mobiiltelefon hädavajalikena (Kowalski et al., 2008). Haddoni ja Livingstone'i (2011) poolt läbi viidud uurimuse *EU Kids Online* raportist selgub, et Eesti on tavakiusamises ja küberkiusamises 25 Euroopa riigi seas esimesel kohal.

Senini ei ole küberkiusamisele leitud ühtset definitsiooni. Olemasolevad definitsioonid sisaldavad kaht elementi. Esiteks, üksikuid karakteristikud või täielikku definitsiooni traditsioonilisest kiusamisest. Teiseks, loetelu elektroonilistest seadmetest, mille kaudu kiusamine aset leiab (Ariack et al., 2008; Hinduja & Patchin, 2008; Kowalski et al., 2012). Küberkiusamine on sageli mittetahtlik, tingitud teadmatusest (Kowalski et al., 2012). Teadmatus võib põhjustada erinevaid arusaamu küberkiusamisest (Boulton et al., 2011). Seepärast on uurimisprobleemiks, kuidas küberkiusajate ja küberohvrite taju küberkiusamisest erineb. Sellest tulenevalt on oluline antud teemat uurida, et luua uusi teadmisi küberkiusamisest läbi ohvrite ja kiusajate arusaamade.

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas määratlevad õpilased end küberkiusajateks ja –ohvriteks soolt ja klassist (vanusest) lähtuvalt ning kuidas erineb küberkiusamise taju sõltuvalt kiusamiskäitumise rollist. Eesmärgi täitmiseks töötati läbi varasemalt läbiviidud uurimusi ning teostati uurimus üldhariduskoolide 6. ja 9. klassi õpilaste seas üle Eesti, et saada nende hinnanguid küberkiusamisele.

Magistritöö koosneb kahest osast: teoreetilisest ja empiirilisest osast. Teoreetiline osa algab sissejuhatusega. Edasiselt annab töö autor ülevaate varasemalt ilmunud kirjandusest ja püüab lahti seletada küberkiusamise mõistet. Töös antakse ülevaade ka küberkiusamise kriteeriumidest. Lisaks annab töö autor ülevaate küberkiusajatest ja küberkiusamise ohvrite sotsiodemograafilistest tunnustest. Järgneb töö empiiriline osa, mis koosneb metoodilisest ülevaatest, millele järgnevad tulemused ning arutelu. Magistritöö lõpus on eesti- ning ingliskeelne kokkuvõte, kasutatud kirjanduse loetelu ja lisad.

1. Teoreetiline ülevaade

Käesolevas peatükis defineeritakse küberkiusamise mõiste, selgitatakse sellega seotud kriteeriume ja vorme ning antakse ülevaade küberkiusamises osalevate rollidest. Eraldi antakse ülevaade Eestis läbiviidud uurimustest. Lisaks tuuakse välja magistritöö eesmärk ning püstitatud hüpoteesid.

1.1 Küberkiusamise definitsioon

Varasemad uurimused kasutavad erinevaid definitsioone küberkiusamisest, enamik neist definitsioonidest baseeruvad traditsioonilise kiusamise definitsioonil (Olweus, 1993). Osad küberkiusamise definitsioonidest on laialdaselt kasutusele võetud ning neid rakendatakse regulaarselt uutes uurimustes (Belsey, 2005; Hinduja & Patchin, 2009; Willard, 2007).

Palju tähelepanu on pööratud traditsioonilise kiusamise uurimisele ning vähem küberkiusamisele, kuna kümme aastat tagasi ei olnud tehnoloogia veel niivõrd välja arenenud, et küberkiusamine oleks osutunud probleemiks (Kowalski et al., 2008; Notar et al., 2013). Mitmete autorite hinnangul puudubki seepärast, et tegemist on nii uue nähtusega, kõigile üheselt aktsepteeritav küberkiusamise definitsioon (Tokunaga, 2010; Vandebosch & Van Cleemput, 2008). Küberkiusamist nimetatakse ka erinevalt: küberkiusamine (*cyberbullying*), elektrooniline kiusamine (*electronic bullying*), online kiusamine (*online bullying*) (Notar et al., 2013). Lisaks eelnevatele on Hinduja ja Patchin (2009) välja toonud teisi küberkiusamise mõisteid: e-kiusamine (*e-bullying*), küberahistamine (*cyber harassment*), tekstisõnumitega kiusamine (*text bullying*), digitaalne kiusamine (*digital bullying*), internetis kiusamine (*internet bullying*), sotsiaalne julmus online keskkonnas (*online social cruelty*) ja mobiilne kiusamine (*mobile bullying*).

Olweus (1993) defineerib kiusamist kui tahtlikult kahju tegemist nõrgemale indiviidile, kellel on raske ennast kaitsta nii füüsiliselt kui ka vaimselt. Mitmed autorid defineerivadki küberkiusamist läbi tavakiusamise, lähtudes tavakiusamise kolmest kriteeriumist ning lisades sellele küberkiusamise mõõtme ehk elektroonilise suhtlusvahendi (Hinduja & Patchin, 2008). Kolm mõistet pärinevad tavakiusamisest: tahtlikult haiget tegemine (*Intent to Harm*), võimu tasakaalutus (*Imbalance of Power*) ja korduvus (*Repetition*) (Baumann et al., 2013; Menesini et al., 2012; Olweus, 1999).

Küberkiusamise mõistet määratlevad erinevad autorid kui tahtlikult teisele isikule kahju ja ebamugavuse tekitamist (Campfield, 2006; Hinduja & Patchin, 2008; Olweus, 1999; Smith & Monks, 2008; Tokunaga, 2010; Whitney & Smith, 1993), mis toimub elektrooniliste

vahendite abil (Campfield, 2006; Hinduja & Patchin, 2008; Kowalski et al., 2008; Tokunaga, 2010). Korduvuse osas ollakse definitsioonides erinevatel arvamustel.

Mõned autorid toovad definitsioonis välja, et küberkiusamine on korduvalt kahju tekitamine teistele isikutele, teised autorid aga, et korduv peab olema tegevus (Hinduja & Patchin, 2008; Smith & Monks, 2008; Tokunaga, 2010) ja on neid, kes korduvust üldse definitsioonis välja ei too (Campfield, 2006; Kowalski et al., 2008). Küberkiusamist on defineeritud mõnede autorite poolt ka lihtsalt kui agressiivse käitumisena (Olweus, 1999; Tokunaga, 2010; Whitney & Smith, 1993) või sotsiaalse julmusena elektroonilises keskkonnas (Kowalski et al., 2008). Enamik küberkiusamist toimub sotsiaalmeedia vahendusel (Smahel & Wright, 2014).

Küberkiusamine hõlmab endas agressiivse sisuga tekstisõnumeid, alandava või sobimatu sisuga postitusi suhtlusvõrgustikes, ähvardavaid e-kirju ja/või veebilehti, mis on loodud selleks, et kahjustada konkreetset indiviidi (Smith et al., 2012). Interneti kasutamine noorukite seas üha suureneb ning seeläbi võivad ja saavad kiusajad oma tegevust laiendada kübermaailmas (Lenhart, 2010).

Käesolevas töös defineeritakse küberkiusamist vastavalt Hinduja ja Patchin'i (2008) definitsioonile, kes määratlevad küberkiusamist kui tahtlikku ja korduvalt tekitatud kahju, kasutades arvuteid, mobiiltelefone ja muid elektroonilisi seadmeid.

1.2 Küberkiusamise vormid

Sarnaselt erimeelsustele küberkiusamise definitsioonides, pole küberkiusamise vormide osas ühtset kokkulepet. Siiski on uurijad püüdnud luua nimekirja, mis võtaks kokku kübermaailmas toimuva (nt Menesini et al., 2012; Nocentini et al., 2010; Willard, 2007). Kõige levinum neist on Willardi (2007) käsitus, mis koosneb seitsmest punktist:

- (1) sõimamine (*flaming*), mille all mõistetakse agressiivsete ja tihti vulgaarsete sõnumite, kommentaaride ja/või piltide saatmist ja vahetamist eesmärgiga ohvrit alandada ja solvata;
- (2) ahistamine (*harassment*), mis kujutab endast ründavate ja ebaviisakate kirjade korduvat saatmist ohvrile. Sõnumite, kommentaaride ja/või piltide sisu on sel juhul ähvardav või hirmutav.
- (3) kuulujuttude levitamine (*denigration*) on mustavate sõnumite levitamine, mille eesmärgiks on ohvri maine ja suhete kahjustamine;

- (4) privaatsuse rikkumine (*impersonation*) toimub siis, kui küberkiusaja on pääsenud ligi ohvri paroolidele/kontodele ning postitab viimase nimel materjali, mis panevad ohvri ebameeldivasse olukorda ning võivad näidata teda halvas valguses.
- (5) saladuste levitamine (*outing, trickery*) on sageli kavalusega ohvrilt saadud personaalse informatsiooni (nt privaatsed kirjad, pildid vm) või saladuste levitamine ilma ohvri nõusolekuta.
- (6) ignoreerimine (*exclusion*) toimub, kui ohvrist hoitakse meelega eemale ning temaga ei suhelda. Selle eesmärgiks on ohvrile haiget teha.
- (7) küberjälitamine (*cyberstalking*) toimub siis, kui küberkiusaja järgneb ohvrile tema poolt kasutatavatesse virtuaalsetesse keskkondadesse.

Willardi (2007) seitsmele vormile toovad Kowalski jt (2012) lisaks *happy slapping*’u, mis kujutab endast füüsilise rünnaku (tavakiusamise olukordade) videosalvestamist ning salvestite jagamist laialdasemale publikule vaatamiseks. Selline vorm hõlmab endas nii tava- kui ka küberkiusamist ning seda on peetud kiusamise äärmuslikuks vormiks (Hinduja & Patchin, 2009).

Nocentini jt (2010) kohandasid Willardi (2007) loetelu ning lõid neli üldist kategooriat. Nocentini jt (2010) järgi on küberkiusamise vormideks:

- (1) kirjalik-verbaalne (*written-verbal*), mille all mõistetakse juhtumeid, kus küberkiusamiskäitumises kasutatakse kirjalikke ja/või verbaalseid vahendeid, näiteks tekstisõnumid, e-kirjad, blogid jm (Menesini et al., 2012; Nocentini et al., 2010);
- (2) visuaalne (*visual*), kus kiusamisvahendiks on pildid ja videod, mida postitatakse erinevatesse keskkondadesse, saadetakse ja levitatakse (Menesini et al., 2012; Nocentini et al., 2010);
- (3) privaatne (*impersonation*), mille all peetakse silmas juhtumeid, kus kiusaja saab juurdepääsu kellegi salasõnale ja/või kontole või privaatsele infole ning kasutab seda/neid omaniku teadmata olenemata eesmärgist (Nocentini et al., 2010);
- (4) tõrjutus (*exclusion*), mille puhul on tegemist olukorraga, kus isik pahatahtlikel eesmärkidel jäetakse välja sõbralistidest (Menesini et al., 2012; Nocentini et al., 2010).

1.3 Küberkiusamise kriteeriumid

Kasutusel olevad definitsioonid toovad välja küberkiusamise aluspõhimõtted/kriteeriumid: tahtlikkus, korduvus, võimu tasakaalutus, need kriteeriumid on iseloomulikud ka tavakiusamisele (Menesini et al., 2012; Naruskov & Luik, 2015; Shariff, 2008). Menesini ja Nocentini (2009) lisavad nimekirja veel anonüümsuse ja avalikkuse kriteeriumi, mida toetavad ka Slonje ja Smith (2008). Neid viit kriteeriumi käsitletakse lähemalt, sest need on küberkiusamise defineerimisel olulised.

Tahtlikkus (*Intentionality*). Küberkiusamise kriteeriumidest peetakse üheks olulisemaks tahtlikkust (Olweus, 2013). Kiusajate teadlikus ohvritele kahju tegemisest varieerub olulisel määral, kuigi üldjuhul on kiusajate eesmärgiks ohvrile kahju teha (Olweus, 1999). On vaieldud, et küberkiusamise kaudse loomuse tõttu on väga raske kindlaks määrata selle teo tahtlikkuse mõõdet (Menesini & Nocentini, 2009). Kaudseks teeb küberkiusamise elektroonikaseadmete kasutamine. Tavakiusamisel näeme kiusaja emotsioone, näoilmeid ja žeste, kuid küberkiusamisel, mis pannakse toime läbi elektrooniliste seadmete, me neid ei näe. Tahtlikkuse määramise teebki raskeks kiusaja füüsiline puudumine. Otsene kontakt ja vahetu emotsioonide puudumine ei võimalda määrata teo tahtlikkust (Kowalski et al., 2008). Itaalias, Saksamaal ja Hispaanias läbiviidud uurimuses selgus, et tahtlikkuse printsiipi ei saa käsitleda ilma võimu tasakaalutuse printsiibita, sest kiusaja tahab tekitada tõsist kahju, aga ohvri taju võib erineda kiusaja eesmärgistatud käitumisest (Nocentini et al., 2010).

Korduvus (*Repetition*). Levinuim argument selle vastu, et kasutada korduvuse kriteeriumit on see, et veebikeskkonda millegi postitamine on juba iseenesest kordamine, kuivõrd postitamine võimaldab selle korduvat vaatamist ja edastamist (Kowalski et al., 2008; Menesini & Nocentini, 2009). Ühest küberkiusamise juhtumist võib alguse saada loendamatu hulk tagakiusamise vahejuhtumeid, sest internetti postitatud originaaljuhtumi sisu on kättesaadav ka aastate pärast (Dooley et al., 2009). Korduvuse kriteeriumi võib nimetada ka „lumepalli efektiks”, see tähendab, et kui midagi on postitatud internetti, siis seda postitatud informatsiooni on võimalik edasi saata, see info veereb nagu lumepall (Slonje et al., 2012).

Võimu tasakaalutus (*Imbalance of power*). Kiusamine ei ole konflikt kahe füüsiliselt ja mentaalselt võrdse inimese vahel, lisaks tajutud ohvri nõrkusele võib võimu tasakaalutust saavutada ka läbi kuulujuttude, sotsiaalse tõrjutuse ja anonüümse kiusamisega, kui kiusajaid on raske identifitseerida (Olweus, 1999). Eesti õpilased peavad üheks olulisemaks

kriteeriumiks just võimu tasakaalutust (Naruskov et al., 2012). Olweus (1999) iseloomustab võimu tasakaalutust kiusaja füüsilise või vaimse jõulisusega. Reeglina peetakse ohvrit abituks ja nõrgemaks indiviidiks kui kiusajat (Olweus, 1993). Küberkiusamise kontekstis esineb võimu tasakaalutus situatsioonides, kus ohver ei saa ennast kergelt kaitsta kiusaja agressiivse käitumise eest (Grigg, 2010).

Võimu tasakaalutuse all mõistetakse küberkiusamise kontekstis kannatanu võimetust sundida postituse tegijat kustutama kahjutegevast sisu. Kiusajal võivad olla kõrgemad meediapädevuse oskused või kõrgem sotsiaalne staatus koos virtuaalse toetajaskonnaga (Hinduja & Patchin, 2007; Menesini & Nocentini, 2009). Wolak ja tema kolleegid (2007) toovad vastuoluliselt välja, et ohver on küberkiusamise puhul jõupositsioonil, sest tal on võimalus lõpetada negatiivne suhtlus kergemini. Sellest olenemata ei puuduta see kiusatava informatsiooni või negatiivsete kommentaaride postitamist avalikesse kohtadesse (nt veebilehed). Kiusamise anonüümsus ja avalikkus ning ohvri järjepidev kättesaadavus tekitab tasakaalutuse võimuhetke, kuid ei määratle jõupositsioone (Kowalski et al., 2008; Slonje & Smith, 2008). Võimu tasakaalutust tuleks vaadata koos aspektiga, et kiusajal on soov teha tahtlikult ohvrile haiget. Kui ohver tunneb ennast halvasti, võib kiusaja tegu pidada küberkiusamiseks.

Anonüümsus (*Anonymity*). Anonüümsuse printsiip ilmneb sel juhul, kui ohver ei tea, kes on kiusaja ja see võib põhjustada kasvavaid frustratsioonitundeid ja võimetust (Dooley et al., 2009; Slonje & Smith, 2008). Li jt (2012) lisavad antud loetellu veel ebakindluse ja hirmu. Anonüümsus julgustab inimesi käituma nii, nagu nad päriselus kunagi ei teeks (Kowalski et al., 2008). Küberkiusamine pannakse tihti toime isikute poolt, kellelt seda ohver kõige vähem oodata oskaks (Kowalski et al., 2012). Vandeboch ja Van Cleemput (2008) leidsid, et enamik toime pandud küberkiusamistest toimub anonüümselt. Kiusaja ei taju oma teo tõsidust just anonüümsuse printsiibi tõttu (Slonje & Smith, 2008). Hinduja ja Patchin (2008) toovad välja anonüümsuse kaks tahku:

- (1) küberkiusamine on väga anonüümne;
- (2) küberkiusaja jätab endast maha digitaalse „jalajälje”, milleni jõudmine võib lõpetuseks viia kiusaja leidmiseni.

Kübermaailmas anonüümseks jääda ei ole tänapäeval keeruline. Meist paljudel on kaasaegses ühiskonnas keskkonna poolt pakutud hüved nagu arvuti, tahvelarvuti, mobiiltelefon või mõni muu elektrooniline vahend. Igaühel on võimalik luua niiöelda varikonto, mille alt on võimalus teha kahju teistele isikutele. Ebral (2012) toob oma

magistritöös välja, et kui kiusaja peitub anonüümsuse taha, siis on tal võimalik vabaneda normatiivsetest ja sotsiaalsetest piirangutest. Kiusaja anonüümsusel on suur mõju ohvritele, aga mitte niivõrd, et teha vahet, kas tegemist on küberkiusamise intsidendiga või mitte (Nocentini et al., 2010).

Teadmatus, kelle poolt kiusamine tuleb, tekitab õpilastes hirmutunnet. Nii traditsioonilise kui ka küberkiusamise puhul peavad õpilased anonüümset kiusamist oluliselt tõsisemaks kui mitteanonüümset kiusamist (Sticca & Perren, 2012; Vandeborch & Van Cleemput, 2008). Saksamaal, Itaalias ja Hispaanias läbiviidud uurimuses leiti, et õpilane kiusajat tunneb, teeb see rohkem haiget, eriti siis, kui tegemist on kunagise sõbra/sõbrannaga või inimesega, keda usaldatakse. Samas uurimuses tuli ka välja, et anonüümsust ei ole vaja eraldi sildistada ja see seostub kontekstiga, kui on vaja välja tuua rünnaku tõsidus, ohvri ja kiusaja suhted ning ohvri reaktsioon (Nocentini et al., 2010).

Naruskov (2009) ütleb, et küberkiusamine on ühelt poolt kergesti, teisalt raskesti talutav. Kergesti sellepoolet, et ohvrit on kergem tabada kui reaalses elus. Raskeks teeb selle talumise just anonüümsuse kriteerium (Kowalski et al., 2008; Menesini & Nocentini, 2009; Patchin & Hinduja, 2006; Slonje et al., 2012).

Avalikkus (*Public vs Private*). Küberkiusamist ei tunneta ohvrid hullemana kui traditsioonilist kiusamist (Sticca & Perren, 2012). Avalikku kiusamist peetakse õpilaste poolt palju tõsisemaks kui privaatset kiusamist (Nocentini et al., 2010; Slonje & Smith, 2008). Avalikkuse all küberkiusamise puhul peetakse silmas laiemat publikut kui tavakiusamise puhul ehk materjali on võimalik edastada laiemale hulgale inimestele (Slonje & Smith, 2008). Nocentini jt (2010) ütlevad, et virtuaalne kommunikatsioon on see, mis kaasab suurt publikut. Näiteks pilt, mille lisamisel sotsiaalvõrgustikku saab seda vaadata piiramatult arv inimesi ja seega muutub see avalikuks – kõigile nähtavaks.

Patchin ja Hinduja (2010) toovad välja, et kõige levinum küberkiusamise vorm on ohvri privaatse info levitamine võõraste naerma ajamiseks. Avalikul kiusamisel on potentsiaal teha palju kahju inimese staatusele, sest informatsioon võib levida väga kiiresti. Noorukid on teadlikud, et avalik kiusamine on väga tõsine agressiooni vorm ja sellel on võimalused põhjustada suurt kahju väikese ajaga. Aspekt, mis võib tõsta tunnetatud tõsidust avalikul kiusamisel, on situatsiooni kontrollimatuse võimalus (Kowalski & Limber, 2007). Kontrolli puudumine avaliku kiusamise üle aitab selgitada, miks küberkiusamine on palju suuremate depressiivsete sümptomitega kui traditsiooniline kiusamine (Machmutov et al., 2012).

1.4 *Tajutud küberkiusamise tõsidus*

Ohvrid tajuvad, et küberkiusamine on suurema negatiivse mõjuga kui mitteohvrid (Slonje & Smith, 2008). On leitud, et küberkiusamise ohvriks langemisel on oluline mõju inimese heaolule, näiteks küberohvrid ja ohver-kiusajad tunnevad, et nad on depressioonis, haavatud, üksikud, ebakindlad, mures, lootusetud, häbistatud, ähvardatud, ärevuses, frustreritud, vihased, sotsiaalselt saamatud ja stressis rohkem kui mitte ohvrid (Raskauskas, 2010; Ybarra et al., 2006).

Kõige tõsisemaks küberkiusamise vormiks peetakse anonüümset kiusamist, sest see vähendab tunnetatud kontrolli situatsiooni üle (Sticca & Perren, 2012). On mitmeid võimalikke põhjuseid, miks küberkiusamist tunnetatakse üldiselt tõsisemana kui traditsioonilist kiusamist. Noored hindavad interneti ja mobiiltelefonide olemasolu väga tähtsaks oma sotsiaalsetes suhetes (Kowalski et al., 2008). Küberkiusamise kogemused võivad rikkuda noorte positiivse hoiaku mobiiltelefonidesse ja internetti (Sticca & Perren, 2012). Teiseks arvavad noored, et täiskasvanutel ei ole spetsiifilisi teadmisi, kuidas aidata küberkiusamise korral. Kui noor teavitab vanemat küberkiusamise juhtumist, võib see viia edasiste komplikatsioonideni (Bauman, 2010). Selle tõttu kardavad noored, et nende interneti- ja mobiilseadmete kasutamist hakatakse piirama (Bauman, 2010; Juvonen & Gross, 2008; Kowalski et al., 2008). See muudab küberkiusamise tõsiseks, sest noorte jaoks on sotsiaalne suhtlus väga oluline.

Kiusamise tunnetatud tõsidust tõstab kõrvaltvaatajate hulk, kuigi kõrvaltvaatajatest võib välja kujuneda toetajate grupp (Sticca & Perren, 2012). Leiti ka, et mida rohkem on inimesi, kes tunnistavad kiusamist, seda tõsisemad on tagajärjed ohvrile (Smith & Slonje, 2010). Smith ja tema kolleegid (2008) viisid läbi uurimuse 533 õpilase seas, vanuses 15-16 eluaastat, et võrrelda küberkiusamiseks kasutatavaid võimalusi traditsioonilise kiusamisega. Nad proovisid leida, mille kaudu kiusamist peavad õpilased enim tõsisemaks. Pildi ja videoklippidega kiusamist tunnetati tõsisemana kui traditsioonilist kiusamist. E-kirjadega, kiirsõnumite vahendusel, kodulehtede ja jututoa vahendusel kiusamist tunnetati traditsioonilise kiusamisega võrdsel positsioonil. Samas telefonikõnede ja SMS-idega kiusamist tunnetati vähem tõsisemana kui traditsioonilist kiusamist (Smith et al., 2008).

Smithi ja Slonje (2010) uurimus viidi läbi 536 poisi ja 566 tüdruku seas, kelle vanuseks oli 11-18 eluaastat. Kõige vähem tõsisemaks peeti nii küberkiusajate kui ka küberkiusamisohvrite seas vaikivaid telefonikõnesid ja solvava sisuga kiirsõnumeid. Kõige tõsisemaks peeti (mobiiltelefoniga tehtud) ebameeldivate fotodega visuaalset kiusamist (Menesini et al., 2011; Nocentini et al., 2010; Slonje & Smith, 2008).

Keskmise kuni kõrge tõsidusega hinnati vastikute sõnumite saatmist, ebameeldivate e-kirjade saatmist, veebilehtedel solvanguid, jututubades solvamist ja solvamist blogides. Tüdrukud tunnetavad jututubades solvamist kõrgema tõsidusega, poisid aga peavad tüdrukutest tõsisemaks vastiku sisuga tekstisõnumeid (Menesini et al., 2011). Enim tõsisemaks peeti küberkiusamise visuaalset vormi – pildid ja videod (Langos, 2012; Menesini et al., 2011). Õpilastele tundub, et täiskasvanud on vähem teadlikumad just tekstisõnumite, e-kirjade ja telefonikõnede läbi kiusamisest kui traditsioonilisest kiusamisest (Slonje & Smith, 2008).

Eakaaslased, vanemad ja õpetajad võiksid olla paremini informeeritud küberkiusamise tõsidusest ja olla enesekindlamad selles osas, milliseid samme ette võtta, kui nad juhtuvad märkama küberkiusamist ja kuidas küberkiusamist ennetada (Perren & Gutzwiller-Helfenfinger, 2012; Salmivalli et al., 2010). Nende teadmiste suurendamisel võib olla mitu efekti: noored võivad muutuda ettevaatlikumaks internetis, samas potentsiaalsed kiusajad hakkavad mõtlema enne kompromiteeriva materjali interneti postitamist (Sticca & Perren, 2012).

1.5 *Küberkiusajate sotsiodemograafilised tunnused*

Kuna küberkiusamise erinev tajumine küberkiusajate ja –ohvrite poolt võib olla seotud sellega, et need kaks rühma on omavahel erinevad oma sotsiodemograafiliste tunnuste tõttu, siis vaadatakse siin ja järgmises kahes alapunktis neid tunnuseid lähemalt.

Uurimuste hulgas, mis käsitlevad küberkiusajate soolisi tunnuseid, on leitud palju vastuolulisi tulemusi. Küberkiusamisega seostatakse rohkem tüdruku kui poisse, sest poisid on julgemad ja ei karda otsest kontakti kiusajaga (Hinduja & Patchin, 2009; Slonje & Smith, 2008; Willard, 2007). Mõned uurimuste tulemused näitavad, et küberkiusajate hulgas on rohkem poisse (Aricak et al., 2008; Bayraktar et al., 2014; Li, 2006; Lindfors et al., 2012; Slonje & Smith, 2008). Belgias ja Ameerika Ühendriikides tehtud uurimustes on leitud, et tüdrukutest saavad suurema tõenäosusega ohvrid ja poistest kiusajad ning küberkiusamine on levinum just tüdrukute hulgas (Rice et al., 2015; Wang et al., 2009; Walrave & Heirman, 2011). Samas on uurijaid, kelle uurimustulemused näitavad, et küberkiusajate hulgas rohkem tüdruku (Kowalski & Limber, 2007; Smith et al., 2008). Teistes uurimustes ei leitud küberkiusajate hulgas olulisi soolisi erinevusi (Naruskov, 2009; Patchin & Hinduja, 2006; Raskauskas & Stoltz, 2007; Williams & Guerra, 2007; Ybarra & Mitchell, 2004).

Sarnaselt soolisele erinevusele ei ole leitud üksmeelt ka küberkiusamise vanuselises seoses (Patchin & Hinduja, 2006). Mõned autorid on leidnud, et vanemad lapsed on suuremas

küberkiusamise riskis kui noored teismelised (Raskauskas & Stoltz, 2007; Smith et al., 2008). Williams ja Guerra (2007) uurimusest selgus, et küberkiusamine tõusis oluliselt 14-aastaste hulgas ning kuni 17-aastaste hulgas oli küberkiusamise trend languses. Samas Ybarra ja Mitchell (2004) leidsid, et üle 15-aastased õpilased on sagedamini küberkiusajad kui 10–14-aastased õpilased. Slonje ja Smith (2008) leidsid, et 15–18-aastaste hulgas on vähem küberkiusamist kui 12–15-aastaste hulgas.

Rootsis läbiviidud uurimuse tulemustest selgus, et vanemad õpilased küberkiasid kaasõpilasi suuremal määral kui noored õpilased (Slonje et al., 2012). Nooremates klassides (4.-6. klass) ütles ainult 2,9% õpilastest, et nad on küberkiasanud. Seitsmendaks klassiks on see number tõusnud 11 protsendini. 8.-9. klassi õpilaste seas on teisi küberkiasanud 14% õpilastest. Sellist suurt klassidevahelist erinevust aga küberkiasamise ohvrite seast ei leitud, millest võib järeldada, et vanemad õpilased küberkiasavad enda nooremaid koolikaaslasid (Slonje et al., 2012). Belgias ja Ameerika Ühendriikides on leitud, et kiasajad on oluliselt vanemad kui mittekiusajad (Walrave & Heirman, 2011; Ybarra & Mitchell, 2004).

Küberkiasajatega seostatakse järgmisi psühhosotsiaalseid omadusi: heakskiit kiusamisele, koolikeskkonnast eraldatuse tunne, eakaaslaste vähene tunnetatud toetus (Williams & Guerra, 2007) ja madal õppeedukus (Li, 2007). Kowalski ja Limber (2013, viidatud Rice et al., 2015 j) on leidnud, et tüdrukud on enam ärevamad ning kannatavad depressiooni all kui tüdrukud, kes ei ole küberkiasajad. On leitud ka, et küberkiasajatel on probleemsem käitumine. Küberkiasajad soosivad agressiivset käitumist ja peavad seda normiks (Burton et al., 2013). Ybarra ja Mitchell (2004) uurimusest ilmnes, et mõned küberkiasajad on kahjustanud vara, puutunud kokku politseiga, füüsiliselt rünnanud mittepereliikmeid, varastanud ning tarbinud tubakatooteid ning alkoholi.

Küberkiasajad on pahatahtlikud agressorid, kes otsivad otsest või kaudset naudingut või kasu teiste inimeste väärkohtlemisest (Hinduja & Patchin, 2006). Kui inimesel on varasem kokkupuude küberkiasamisega, siis on suurem tõenäosus, et ka temast saab kiasaja (Ybarra & Mitchell, 2004). Ybarra ja Mitchell (2004) väitsid, et tavakiusamise ohvrid on sageli küberkiasajateks, kasutades seda kättemaksuna. Samas, sarnast tulemust ei leitud hilisemates uurimustes (Slonje & Smith, 2008; Vandebosch & Van Cleemput, 2009). On leitud, et need, kes on olnud tavakiusamise ohvrid, on suure tõenäosusega küberkiasamise ohvrid (Burton et al., 2013). Tavakiasajad on ka kübermaailmas kiasajate rollis (Burton et al., 2013; Gradinger et al., 2009; Laftman et al., 2013; Sticca et al., 2013).

Küberkiusajas võib vaenulikkust põhjustada eelnev ohvriks langemise kogemus (Patchin & Hinduja, 2008; Slonje & Smith, 2008). Küberkiusajad leiavad, et nende tegevus küberruumis ei ole mitte solvav, vaid pigem humoorikas (Patchin & Hinduja, 2008).

On arvatud, et kiusajatel on vähesemad sotsiaalsed oskused kui teistel noorukitel (Vandeboch & Van Cleemput, 2009). Samas on osad autorid leidnud, et vähemalt mõnedel kiusajatel on väga hästi arenenud sotsiaalsed oskused, mida kasutatakse teiste manipuleerimiseks ja domineerimiseks (Arsenio & Lemerise, 2001).

Küberkiusajad on noored, kes kasutavad interneti eakaaslastega võrreldes aktiivsemalt (Li, 2007; Smith et al., 2009). Küberkiusajad hindavad oma teadmisi interneti kasutuse osas üsna kõrgeks ja neil on vähene vanemlik arvutikasutamise järelvalve (Ybarra & Mitchell, 2004). Lapsed, kelle vanemad tunnevad vähest huvi laste internetikasutuse vastu, on suurem tõenäosus saada küberkiusajaks. Kui vanemad oleksid teadlikumad lapse internetikasutuse osas, siis see aitaks ennetada küberkiusamist (Vandeboch & Van Cleemput, 2009).

Varasemalt on leitud, et tavakiusajad kellel on suhteliselt kõrge enesehinnang, eelistavad otsest kontakti ohvriga, nad ei karda otsest suhtlust (Salmivalli et al., 1999). Brewer ja Kerslake (2015) leidsid, et küberkiusajad, kellel on madal enesehinnang, soovivad olla kaitstud ja tänu küberkiusamise kaudsele loomusele on küberruumis see ka võimalik. Küberkiusajatel on nõrgem emotsionaalne side oma vanematega (Ybarra & Mitchell, 2004). Küberkiusajad annavad heakskiidu tavakiusamisele ning neil puudub ühtekuuluvustunne kooliga ja nende seas esineb vähest eakaaslaste toetust (Williams & Guerra, 2007). Beran ja Li (2005) lisab sellele loetelule veel alla keskmise õppeedukuse.

1.6 Küberkiusamise ohvrite sotsiodemograafilised tunnused

Sarnaselt küberkiusajatega on ka küberkiusamisohvrite sooliste tunnuste osas leitud palju vastuolulisi tulemusi. On leitud, et nii tüdrukutel kui ka poistel on võrdsed võimalused langeda küberkiusamise ohvriks (Li, 2006; Patchin & Hinduja, 2006; Slonje & Smith, 2008; Tokunaga, 2010). Kanadas ja Suurbritannias läbiviidud uurimustes leiti, et küberkiusamise ohvrite seas on rohkem tüdruke (Li, 2007; Smith et al., 2008).

On leitud, et küberkiusamise ohvriks langemine kasvab seoses vanusega (Kowalski & Limber, 2007; Patchin & Hinduja, 2006), kuid erinevad uurimistulemused näitavad ka seose puudumist vanuse ja küberkiusamise ohvriks langemise vahel (Smith et al., 2008).

Küberkiusamise ohvrite arvutikasutamise sageduse ja ohvriks langemise vahel ei ole leitud seost (Li, 2007). Küberkiusamise ohvrid on eakaaslaste hulgas vähem populaarsed, rohkem sõltuvad internetist ja on tihti langenud ka tavakiusamise ohvriks (Vandeboch & Van

Cleemput, 2008). On leitud, et mida rohkem kasutatakse internetti ja kiirsõnumite (*instant messaging*) rakendusi, seda suurem on oht langeda küberkiusamise ohvriks ja seda just tüdrukute hulgas. Poiste hulgas leiti samuti, et interneti kasutamise sagedus on määrav ohvriks langemisel, kuid seda mitte nii olulisel määral kui tüdrukute seas (Ybarra & Mitchell, 2004). Noored, kes kasutavad internetti aktiivsemalt, kogevad suurema tõenäosusega küberkiusamist kui need noored, kes internetti aktiivselt ei kasuta (Patchin & Hinduja, 2006). Kiirsõnumite ja veebikaamerate kasutamine suurendab riski kogeda korduvat küberkiusamist (Juvonen & Gross, 2008).

Psühholoogilistel karakteristikutel on seos küberkiusamise ohvriks langemisel, kuigi need karakteristikud võivad olla nii küberkiusamise ohvriks langemise põhjused kui ka tagajärjed (Patchin & Hinduja, 2010). Patchin ja Hinduja (2006) leidsid, et 42,5% küberkiusamise ohvritest olid frustreritud, 40% tundsid viha ja 27% kurbust. Noored, kes kogesid tavakiusamist, olid sarnaselt ohvrid ka küberruumis (Juvonen & Gross, 2008; Li, 2007). Li (2007) uurimistulemused näitasid, et üks kolmandik noortest, kes kogesid tavakiusamist, olid ka kiusatavad küberruumis ning kolmandikust õpilastest, kes olid kiusajad koolis, said ohvrid küberruumis. Samuti leidsid Patchin ja Hinduja (2006) küberkiusamise ohvrite hulgast tavakiusamise läbiviijaid.

2013. aastal Rootsis läbiviidud uurimusest ilmnnes, et küberkiusamise ohvriks langevad enim need lapsed, kes ei ela koos mõlema vanemaga ja suurim oht kiusamise ohvriks langeda on tüdrukutel (Laftman et al., 2013). Küberohvritel on parem suhe vanemaga, nad olid vähem eakaaslaste poolt tõrjutud kui küberohvid-küberkiusajad, samas olid küberkiusamise ohvrid eakaaslaste poolt rohkem tõrjutud kui küberkiusajad (Bayraktar et al., 2014).

1.7 Küberohvrite-küberkiusajate sotsiodemograafilised tunnused

Küberohver-küberkiusajate (*edaspidi ohver-kiusaja*) gruppi on senini vähe uuritud. Küberkiusajate, küberohvrite ja ohver-kiusajate gruppide vahel on leitud olulised erinevused käitumises, vanemlikul hoolet ja depressiivsetes sümptomites (Haynie et al., 2001; Unnever, 2005). On leitud, et ohver-kiusajad on agressiivsemad kui küberkiusamise ohvrid ja küberkiusajad (Gradinger et al., 2009; Salmivalli & Nieminen, 2002; Unnever, 2005).

Ohver-kiusajad eristusid kiusajatest rohkem kui ohvritest vanemliku kiindumuse, kaaslaste tõrjutuse, enesehinnangu ja vanuse poolest. Ohver-kiusajatel on vähene vanemate kiindumus, madal enesehinnang ja suurem kaaslaste poolne tõrjutus (Bayraktar et al., 2014; Patchin & Hinduja, 2006; Tokunaga, 2010). Teisest uurimusest selgub ka, et ohver-kiusajad on grupp, kellel on kõige enam psühhosotsiaalseid raskusi ehk probleeme oma mõtete,

tunnete ja toimingutega toimetulemisel erinevates olukordades. Ohver-kiusajatel on moraalne heakskiit agressiivsele käitumisele (Burton et al., 2013). Ohver-kiusajad on rohkem haavatavamad kui küberkiusajad ja küberohvrid (Bayraktar et al., 2014).

Ohver-kiusajad on problemaatilise käitumisega, depressiivsemad ja neil esineb rohkem konflikte vanematega (Haynie et al., 2001). Ohver-kiusajatel on madalam enesekontrolli oskus ja sotsiaalsed sidemed ei ole tugevad (Unnever, 2005). Mõned uurimused on leidnud, et ohver-kiusajatel ja küberkiusamise ohvritel on madalam enesehinnang kui küberkiusajatel (Kowalski et al., 2008; Patchin & Hinduja, 2010).

Ohver-kiusajaks saavad suurema tõenäosusega tüdrukud (Mishna et al., 2012). Vastukaaluks on Tšehhi uurimuses leitud, et nii naistel kui ka meestel on võrdsed võimalused saada ohver-kiusajaks (Bayraktar et al., 2014).

1.8 Varasemad uurimused Eestis

Teadaolevalt on Eesti küberalaselts üks eesrindlikemaid riike maailmas, kahjuks ka küberkiusamiste poolest (Haddoni & Livingstone, 2011). Küberkiusamist on viimasel kümnendil Eestis uuritud mitmest aspektist lähtuvalt.

Soost lähtuvalt on küberkiusamisalaseid uuringuid teinud näiteks Naruskov (2009), Naruskov ja Luik (2015), Naruskov jt (2012), mille tulemusena leiti, et sugu pole küberkiusamisrolli puhul oluline, st küberkiusajad on nii poisid kui tüdrukud.

Küberkiusajate ja küberkiusamisohvrite vanuseid on uurinud näiteks Turu-uuringute AS (2006, viidatud Kuusk, 2010 j), mille uuringu tulemustest selgus, et 6–14-aastastel on interneti vahendusel norimise ja sõimamise kokku puutunud 31%. 6.-9.klasside seas läbiviidud uurimused on näidanud, et küberkiusamisohvrite osakaal on võrreldes küberkiusajatega suurem: Naruskovi 2009. aastal läbiviidud uurimus kolme Tartu linna ja kolme Tartu maakonna koolide 196 õpilasest oli küberkiusamisohvreid 35% ja küberkiusajaid 21%.

Uustal (2015) võrdles õpilaste hinnanguid küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise kriteeriumite ja vormide lõikes. Ta leidis, et tavakiusamine on küberkiusamisega tugevas seoses ning küberkiusamisele on omased kindlad karakteristikud.

Küberkiusamise levikut õpetajate seas on uurinud Paal (2014), kes leidis, et õpetajaid küberkiusatakse nii mobiiltelefoni kui ka interneti vahendusel. Samuti ilmnes, et küberkiusajateks on õpilased ja kaasõpetajad ning kooli juhtkond.

1.9 Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas määratlevad õpilased end küberkiusajateks ja -ohvriteks soolt ja klassist (vanusest) lähtuvalt ning kuidas erineb küberkiusamise taju sõltuvalt kiusamiskäitumise rollist. Antud teemat on oluline uurida sellepärast, et luua uusi teadmisi küberkiusamisest läbi ohvrite ja kiusajate arusaamade. Et küberkiusajad ja küberkiusamisohvrid tajuvad tegusid erinevalt (Patchin & Hinduja, 2008), on oluline võrrelda küberkiusajate ja küberkiusamisohvrite tajusid küberkiusamisest.

Erinevate uurimuste tulemused on küberkiusajate soo osas näidanud erinevaid tulemusi: (1) küberkiusajad on enam tüdrukud (Hinduja & Patchin, 2009; Slonje & Smith, 2008; Willard, 2007); (2) küberkiusajad on enam poisid (Arıcak et al., 2008; Bayraktar et al., 2014; Li, 2006; Lindfors et al., 2012; Slonje & Smith, 2007); (3) küberkiusajad on võrdselt nii tüdrukud kui poisid (Naruskov, 2009; Patchin & Hinduja, 2006; Raskauskas & Stoltz, 2007; Williams & Guerra, 2007; Ybarra & Mitchell, 2004). Sarnaseid tulemusi võib leida ka uurimustes, mis võrdlevad küberkiusamisohvrite sugu. On leitud, et poistel ja tüdrukutel on võrdne võimalus küberkiusamisohvriks langeda (Li, 2006; Patchin & Hinduja, 2006; Slonje & Smith, 2008; Tokunaga, 2010), samas teised uurijad väidavad, et küberkiusamisohvrid on pigem tüdrukud (Li, 2007; Smith et al., 2008). Et teada saada, kes määratlevad end küberkiusajatena Eestis enam, kas poisid või tüdrukud, püstitati magistritöö esimeseks hüpoteesiks:

(1) Tüdrukud määratlevad end küberkiusajatena ja küberoohvritena enam kui poisid.

Mitmed uurijad (nt Slonje et al., 2012; Ybarra & Mitchell, 2004) on leidnud, et vanemad õpilased on sagedamini küberkiusajateks, kiusates oma nooremaid koolikaaslasi (Slonje et al., 2012). Teooriast tulenevalt püstitati teiseks hüpoteesiks:

(2) 9. klassi õpilased määratlevad end küberkiusajatena enam kui 6. klassi õpilased.

Magistritöö autor on seisukohal, et inimese isikuomadused, näiteks temperamenditüüp, on määravaks selle juures, kuidas ta midagi tajub ning situatsioonis käitub. Kiusajad on domineerivamad isiksused kui ohvrid. Kiusajad on agressiivsemad, ohvrid pigem vaiksed ja omaette hoidvad (Olweus, 1999). Patchin ja Hinduja (2008) on leidnud, et küberkiusajad leiavad, et nende tegevus küberruumis ei ole mitte solvav, vaid pigem humoorikas. Sellest lähtuvalt püstitati järgmine hüpotees:

(3) Küberkiusajad ja küberkiusamisohvrid tajuvad küberkiusamist erinevalt.

Uurimused näitavad (nt Slonje & Smith, 2008), et ohvrid tajuvad, et küberkiusamine on suurema negatiivse mõjuga kui mitteohvrid. Küberkiusajad kalduvad teo mõju minimaliseerima, samas kui ohvrid kirjeldavad sama tegu haavavana (Walrave & Heirman,

2011). Kolm põhilist põhjust küberkiusamiseks Patchini ja Hinduja (2008) tulemuste järgi on (1) kättemaks; (2) kiusaja põhjendus, et ohver oli selle ära teeninud, ja (3) lõbu. Sama uurimus tõi välja, et küberkiusajad alahindavad kahju, mida nad ohvrile põhjustavad. Küberkiusamise ohvriks langenutel on suurem empaatiavõime (Perren et al., 2012) ja depressiooni langemise risk ja hüljatuse ning tõrjutuse tunne (Wang et al., 2011). Sellest tulenevalt püstitati hüpotees:

(4) Küberkiusamisohvrid hindavad küberkiusamist tõsisemaks kui küberkiusajad.

Et ohver-kiusajaid klassifitseeritakse enamasti ohvriteks (Baykatar et al., 2014), siis käsitletakse ka antud uurimuses ohvreid ja ohver-kiusajaid koos.

2. Metoodika

Magistritöö on valminud koostöös COST IS0801 projektiga, mis kestis aastatel 2008–2012 ning millesse olid kaasatud 28 Euroopa riiki ja Austraalia. Käesolev magistritöö on osa jätkuprojektist, milles osalesid Eesti, Saksamaa, Itaalia, Türgi ja Hispaania esindajad. Eestist kuulusid uurimismeeskonda Piret Luik, Karin Naruskov, Helen Uustal ja Laura Kuusik. Algses COST IS0801 projektis oli fookuses küberkiusamise fenomeni uurimine. Jätkuprojektis pöörati tähelepanu küberkiusamise ja kiusamise võrdlemisele. Magistritöö on osa projektist, milles keskendutakse küberkiusamise ohvrite ja küberkiusajate hinnangute võrdlusele. Töö autor tõlkis uurimisinstrumendi ja vormistas selle koostöös juhendajaga ning osales pilootuurimuse ja põhiuurimuse läbiviimises.

2.1 Valim

Koolide väljavalimisel lähtuti magistritöös selles, et esindatud oleks kolme erineva suuruse ja asukohaga koolid: suuremate linnade koolid, väikelinna koolid ja maakoolid. Suuremate linnade koole oli esindatud kolmel korral, väikelinna koole samuti kolmel korral. Kõige enam oli esindatud maakoolet, neid oli valimis kokku seitse. Antud koolid jagunesid järgmiselt: keskkoolet kokku kümme, põhikoolet kolm.

Valimi koostamisel lähtuti printsibist, et maakonna koole oleks valimis üle Eesti. Püüti vältida seda, et anketeeritakse ühe piirkonna õpilasi. Kokku osales antud uurimuses seitsme maakonna koolid – Jõgevamaa, Valgamaa, Tartumaa, Põlvamaa, Lääne-Virumaa, Ida-Virumaa ja Harjumaa. Eesti Hariduse Infosüsteem oli abiks koolide kohta informatsiooni leidmisel. Valimi koostamisel kasutati ka Tiigrihüppe Sihtasutuselt saadud andmeid „Targalt internetis“ projektides osalemise kohta. Et projektis osalenud koolide õpilastele on räägitud küberkiusamise kriteeriumidest, siis esinduslikkuse saavutamiseks oli oluline valida koole, kes oleks nii projektis osalenud kui ka neid, kes projektis osalenud ei olnud.

Magistritöös olid uuritavateks 13 üldhariduskooli 6. ja 9. klasside õpilased. Planeeritud valimi suuruseks oli 400 õpilast. Õpilaste vanus jäi vahemikku 12-19 eluaastat. Anketeeriti kõiki koolis kohalolnud õpilasi. Lõplikuks valimiks kujunes 441 vastajat.

Kuna küsitleti nii poisse kui tüdrukuid, on oluline välja tuua õpilaste sooline jaotuvus, mõistmaks vastajate osakaalu soolisest lähtekohast. Sooline jaotuvus on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Õpilaste sooline jaotuvus klassiti

Klass	Poisid	Tüdrukud	Kokku
6.klass	108 (48%)	119 (52%)	227 (51%)
9.klass	108 (51%)	106 (49%)	214 (49%)
Kokku	216 (49%)	225 (51%)	441 (100%)

2.2 Mõõtevahend

Magistritöö eesmärkide täideviimiseks kasutati mõõtevahendina ankeeti, mis koosnes kahest osast. Mõõtevahend on Euroopa projekti COST ACTION IS0801 edasiarendus esimese tööühma poolt väljatöötatud ankeedist (Menesini et al., 2012). Esialgne ankeet oli ingliskeelne, sest seda kasutasid ka teised uurimuses osalevad riigid nagu Itaalia, Saksamaa, Türgi ja Hispaania. Et ankeeti saaks kasutada ka Eestis, tuli see ümber tõlkida eesti keelde. Tõlkimisega tegelesid magistritöö autor ja kaasuuriia Helen Uustal. Ankeet lasti käiku pärast tõlkimist – teostati pilootuuring neljas koolis. Piloteerimise tulemusena selgus, et ankeedis oli vaja läbi viia mõningad muudatused. Ankeete kohandati vastavalt meie kultuurikontekstile. Uurimisinstrumendi valiidsust hindasid COST ACTION IS0801 tegevuses osalenud küberkiusamise eksperdid.

Ankeet algas ülevaate andmisest uuritavast teemast, ankeedi ülesehitusest ja instrueeriti ankeedi täitmise osas. Kõigepealt sooviti ankeedis teada saada taustandmeid (sugu, vanus, klass). Seejärel järgnesid stsenaariumid ehk ankeedi sisuline osa, millele omakorda järgnesid skaalad suhtumise väljaselgitamiseks. Ankeet lõppes küsimustega, mis uurisid õpilaste suhtumist kiusamisse. Tuginedes Salmivalli ja Voeteni (2004) skaalale, loodi omakorda skaala, mida kasutati mõõtmaks suhtumist küberkiusamisse. Skaalale tuginevad küsimused olid ankeedi lõpus. Ankeet on toodud Lisas 1.

Stsenaariumid, mis ankeetides olid esitatud, koosnesid erinevatest situatsioonidest väljamõeldud tegelaste M (*ohver*) ja C (*kiusaja*) vahel. Paralleelselt käsitleti tavakiusamist ja küberkiusamist – kuidas kiusaja tegutses ja millised olid tema kavatsused, kuidas ohver reageeris. Tavakiusamise stsenaariumite kirjeldus põhines koolikontekstil, seevastu küberkiusamise juhtumid leidsid aset internetis või mobiiltelefonide vahendusel. Õpilastele oli antud kolm vastusevarianti, mille vahel tuli valida: *kiusamine*, *küberkiusamine* või *kumbki*. Antud vastusevariantidest lähtuvalt määratles ankeedi täitja ära, kuidas tema situatsiooni tõlgendab. Kui situatsiooni toimumise kohavalik sai ankeedis valitud, pidid õpilased stsenaariumi hindama viie pallilisel skaalal, kus „1“ tähistas '*ei ole üldse tõsine*' ja „5“ '*väga*

tõsine'. Pärast skaalal antud hinnangut pidid õpilased võrdlema, kui tõsine on stsenaarium tavakiusamise konteksti ja kui tõsine on stsenaarium küberkiusamise kontekstis.

Ankeetides olevad stsenaariumid koostati lähtudes küberkiusamise viiest kriteeriumist ja neljast liigist (Nocentini et al., 2010). Iga küberkiusamise liigi kohta oli ankeedis 32 stsenaariumi, millesse oli kombineeritud küberkiusamise viis kriteeriumi. Küberkiusamise kriteeriumiteks olid: (1) tahtlikkus, (2) tasakaalutus võimusuhetes, (3) korduvus, (4) privaatne/avalik ja (5) anonüümsus (Graham, 2010; Hinduja & Patchin, 2006; Olweus, 1999). Küberkiusamise liikideks olid: (1) kirjalik-verbaalne, (2) visuaalne, (3) ignoreerimine ja (4) privaatsuse rikkumine (Nocentini et al., 2010). Kokku oli ankeetides 128 stsenaariumi. Küberkiusamise viis kriteeriumi esines pooltes stsenaariumites ehk kuueteistkümnes, teises pooles kriteeriumid puudusid (vt Lisa 2).

Ankeedi lõpetuses paluti õpilastel vastata küsimustele, kus tuli võrrelda sarnasust küberkiusamise ja tavakiusamise vahel (*pole üldse sarnased* kuni *väga sarnased*). Näite antud magistritöös kasutatavast küsimustikust leiame jooniselt 1.

JUHTUM 1V: M. saatis oma tutvavale poisile/tüdrukule C.-le C. kohta piinliku sisuga foto.

A. Kui foto saadeti üks kord internetis või SMS-i teel, see oli nali ja C. ei hoolinud sellest. On see: ☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki Kui tõsine see on? Ei ole üldse tõsine 1 2 3 4 5 Väga tõsine	B. Kui foto oli prinditud ning see saadeti üks kord koolis, see oli nali ja C. ei hoolinud sellest. On see: ☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki Kui tõsine see on? Ei ole üldse tõsine 1 2 3 4 5 Väga tõsine
1. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B? Pole üldse sarnased 1 2 3 4 5 Väga sarnased	
A. Kui foto saadeti üks kord internetis või SMS-i teel, see oli nali ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta. On see: ☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki Kui tõsine see on? Ei ole üldse tõsine 1 2 3 4 5 Väga tõsine	B. Kui foto oli prinditud ning see saadeti üks kord koolis, see oli nali ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta. On see: ☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki Kui tõsine see on? Ei ole üldse tõsine 1 2 3 4 5 Väga tõsine
2. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B? Pole üldse sarnased 1 2 3 4 5 Väga sarnased	

Joonis 1. Näide ankeedis kasutatud küsimustikust.

Kuna ankeedis oli kokku 128 stsenaariumi, oleks see korraga täitmiseks osutunud liiga mahukaks ja aeganõudvaks. Lähtudes neljast küberkiusamise liigist, võimaldas see koostada neli erinevat versiooni. Üks õpilane sai täita ankeeti, mis koosnes 32 stsenaariumist ühe kiusamisliigi lõikes. Ankeedis esinesid juhtumid paralleelselt tavakiusamisega koolis ja küberkiusamisega internetis või mobiiltelefonide vahendusel.

Ankeedi teine osa koosnes ainult küberkiusamise küsimustest, mis olid jaotatud kahte blokki. Ankeet algas sissejuhatusega, kus vastajale selgitati, et temalt küsitakse sündmusi, mis on juhtunud viimase 2-3 kuu jooksul. Küberkiusamise ankeedi osas oli selgitatud ka küberkiusamise mõiste ja läbi mille küberkiusamist toime saab panna [*küberkiusamine on uus kiusamise viis, mis võib toimuda läbi tekstisõnumite, piltide ja videote, telefonikõnede, e-kirjade, erinevate kiirsuhtlusprogrammide (nt MSN, Skype) jututubade, blogide, veebilehekülgede, veebis toimuvate rollimängude ja sotsiaalsõrgustike (nt Facebook) vahendusel*]. Esimeses blokkis oli 18 küsimust, teises blokkis 13 küsimust. Vastaja pidi valima vastusevariandi Likert-tüüpi skaalal, kus „1“ tähistas *mitte kunagi* ja „5“ *mitu korda nädalas*. Esimeses blokkis küsiti, kui sageli on vastaja viimase kahe-kolme kuu jooksul kogenud järgnevat ja teises blokkis kui sageli on vastaja kahe-kolme kuu jooksul teinud kellelegi teisele järgnevat.

Ankeedi täitmine oli vabatahtlik ja anonüümne.

2.3 Protseduur

Uurimus viidi läbi 2014. aasta kevadel, märts-mai. Käesoleva magistritöö autor teostas uurimuse kokku seitsmes koolis. Seitsmest koolist ühes viis uurimuse läbi õpetaja ise, kellele saadeti posti teel ankeedid ja juhised nende läbiviimiseks. Seitsmest koolist üks soovis Tartu Ülikooli poolset kinnitust uurimuse läbiviimiseks. Vastav kinnitus saadeti e-kirja teel. Koolidega võeti ühendust e-kirja teel. Õppealajuhatajatele/õppejuhtidele saadeti kiri, kus täpsustati uurimuse eesmärgi ja ajalist piirangut. Uurimuse läbiviimiseks saadi nõusolek koolijuhtidelt. Lapsevanemaid informeeriti kooli poolt e-kooli kaudu ning neil oli võimalik keelduda.

Uurimismeeskonnal oli soov anketeerimine viia läbi kahes etapis, sest ankeet ise oli jaotatud kaheks osaks. See oleks tähendanud kahe koolitunni kasutamist. Kuna koolijuhid ei soovinud, et anketeerimine viiakse läbi kahes etapis, tehti seda ühe koolitunni jooksul. Uurimuslikul eesmärgil kogutud andmeid kasutatakse edaspidi ainult uurimustöö eesmärgil.

Ankeete jagades jälgis uurija määratud vanuselist ja soolist proportsiooni. Jälgiti igas vanuserühmas olevate vastanute soolist ja vanuselist jaotust. Kuna ankeetide jaotuvuse

planeerimine oli vajalik soolise jaotuvuse võrdsuse pärast, ei kujunenud jaotatavus täielikult plaanipäraselt. Koolides oli klassikomplektide arv erinev, poiste ja tüdrukute hulk erinev ning oli ka puudujaid. Seega toob töö autor välja ankeetide tegeliku jaotuvuse, mis on leitud tabelist 2.

Tabel 2. Ankeetide tegelik jaotuvus klassiti ja sooliselt.

Klass ja sugu	Versioon Kirjalik-verbaalne		Versioon Visuaalne		Versioon Privaatsuse rikkumine		Versioon Ignoreerimine		Kokku
	A (1-16)	B (17-32)	A (1-16)	B (17-32)	A (1-16)	B (17-32)	A (1-16)	B (17-32)	
Poisid 6.klass		26		28		27		27	108
Poisid 9.klass		28		25		27		28	108
Tüdrukud 6.klass		29		30		31		29	119
Tüdrukud 9.klass		26		26		27		27	106

Andmete analüüsimiseks kasutati andmetöötlusprogrammi IBM SPSS Statistics versiooni 20. Tõlgendamaks ja illustreerimaks andmeid, kasutati kirjeldavat statistikat: protsendid, aritmeetiline keskmine ja standardhälve.

Otsustamaks poiste ja tüdrukute ning kahe klassi erinevuste statistiliste oluliste üle, kasutati esimese ja teise hüpoteesi kontrolliks Hii-ruut testi. Kolmanda hüpoteesi kontrollimiseks kasutati dispersioonanalüüsi (ANOVA) koos Bonferroni post-hoc testiga. Neljanda hüpoteesi kontrollimiseks viidi läbi Kruskal-Wallise test, sest tegemist oli võrdlushüpoteesidega ning võrreldavaid rühmi rohkem kui kaks. Rühmade omavaheliseks võrdluseks kasutati Mann-Whitney U-testi.

3. Tulemused

Esmalt selgitati välja ohvrid, kiusajad ja ohver-kiusajad, need leiti kiusamissituatsioonide esinemissageduse põhjal. Vastajad hindasid küberkiusamise situatsioone 5-palli skaalal (*mitte kordagi, korra või kaks selle aja jooksul, 1-2 korda kuus, kord nädalas, mitu korda nädalas*). Kui vastaja osales vähemalt ühes situatsioonis kiusajana (hindas vähemalt ühte situatsiooni kõrgemalt kui 1-pall), siis määrati ta küberkiusajaks. Kui vastaja nimetas vähemalt üht situatsiooni, kus teda oli kiusatud, määrati ta küberkiusamise ohvriks. Ohver-kiusajad olid need, kes hindasid ankeedi mõlemas blokis vähemalt ühe situatsiooni toimumist kõrgemalt kui 1-pall. Ohvrite, kiusajate ja ohver-kiusajate jaotus on toodud tabelis 3.

Tabel 3. Anketeeritute sooline ja protsentuaalne jaotuvus klassiti ohver, kiusaja ja ohver-kiusaja rollis.

Klass ja sugu	Kiusaja	Ohver	Ohver-kiusaja	Kokku
Poisid 6.klass	4 (33,3%)	37 (23,7%)	24 (23,3%)	65
Poisid 9.klass	4 (33,3%)	37 (23,7%)	19 (18,4%)	60
Tüdrukud 6.klass	4 (33,3%)	44 (28,2%)	31 (30,1%)	79
Tüdrukud 9.klass	0 (0 %)	38 (24,3%)	29 (28,2%)	67
Kokku	12	156	103	271

Edasine andmeanalüüs teostati küberkiusamise rollidest lähtuvalt: kiusaja, ohver ja ohver-kiusaja, kokku 271 õpilast. Statistiliselt olulist erinevust ei ilmnenud tüdrukute ja poiste puhul enda küberkiusajaks ja küberkiusamisohvriks määratlemisel ($\chi^2=1,6493$; $p>0,05$). Samuti ei tuvastatud statistiliselt olulist erinevust 9. ja 6. klassi õpilaste hulgas küberkiusaja rolli määratlemisel ($\chi^2=0,9723$; $p>0,05$).

Et teada saada, kas küberkiusajad ja küberkiusamisohvrid tajuvad küberkiusamist erinevalt, pidid vastajad otsustama, kas ankeedis esitatud stsenaariumid olid nende hinnangul küberkiusamine või mitte. Statistiliselt oluline erinevus kolme grupi puhul esines ühe kriteeriumi korral – *Üks kord* ($p<0,05$). Bonferroni post-hoc test näitas, et stsenaariume, milles ei esinenud korduvust (toimus ühel korral) märkisid ohvrid ja ohver-kiusajad enam kiusamisena võrreldes kiusajatega. Esines statistiliselt oluline erinevus (mõlemal juhul $p<0,01$). Statistiliselt olulist erinevust ei esinenud ohvrite ja ohver-kiusajate määratlustes

($p > 0,05$). Tabelis 4 on välja toodud välja toodud ohvrite, kiusajate ja ohver-kiusajate võrdlus stsenaariumite tajumise alusel.

Tabel 4. Küberkiusamise ohvrite, kiusajate ja ohver-kiusajate hinnangute võrdluses küberkiusamise tajumine (ANOVA testiga) küberkiusamise kriteeriumidest lähtuvalt

Kriteerium	Ohvrid		Kiusajad		ohver-kiusajad		F
	Kesk.*	Stnd.**	Kesk.	Stnd.	Kesk.	Stnd.	
Tahtlikult haiget teha	91%	15%	90%	30%	92%	17%	0,42
Nalja pärast	81%	25%	83%	28%	83%	22%	0,44
Korduvus	88%	18%	88%	29%	91%	15%	1,20
Üks kord	96%	23%	100%	91%	98%	22%	5,92**
Võimu tasakaalutus	92%	14%	90%	30%	93%	14%	0,46
suhetes							
Võimusuhtes	80%	26%	84%	30%	83%	23%	0,70
tasakaal							
Avalik	93%	25%	92%	29%	102%	91%	0,23
Privaatne	95%	24%	94%	27%	91%	28%	1,20
Anonüümne	94%	26%	100%	0%	90%	31%	1,43
Mitte anonüümne	95%	22%	92%	29%	91%	28%	0,63

Märkus: *Kesk. – keskmine; **Stnd. - standardhälve

Neljanda hüpoteesi, küberkiusamisohvrid hindavad küberkiusamist tõsisemaks kui küberkiusajad, kontrollimisel esinesid statistiliselt olulised erinevused kahe kriteeriumi puhul – *Korduvus* ja *Privaatne* ($p < 0,05$). Tabelis 5 on toodud ohvrite, kiusajate ja ohver-kiusajate hinnang kriteeriumide tõsiduse kohta küberkiusamise kriteeriumidest lähtudes ning võrdlus nendes kolmes rühmas.

Tabel 5. Küberkiusamise ohvrite, kiusajate ja ohver-kiusajate hinnangute võrdluses küberkiusamise tõsidusele (*Kruskal-Wallis H-testiga*) küberkiusamise kriteeriumidest lähtudes

Kriteerium	Ohvrid		Kiusajad		Ohver-kiusajad		Hi-ruut statistic
	On tõsine %	Pole tõsine %	On tõsine %	Pole tõsine %	On tõsine %	Pole tõsine %	
Tahtlikult haiget teha	63,6	11,7	41,7	16,7	60,8	9,8	3,95
Nalja pärast	46,7	21,4	25,0	50,0	39,3	22,5	5,37
Korduvus	64,0	12,3	33,3	16,7	57,9	7,8	6,12*
Üks kord	51,3	20,1	33,3	41,7	46,1	20,5	2,87
Võimu tasakaalus suhetes	70,8	8,4	58,3	8,3	64,7	6,9	3,72
Võimusuhtes tasakaal	38,9	24,0	25,0	41,7	30,4	27,4	3,12
Avalik	53,9	15,6	33,3	50,0	50,0	14,7	5,21
Privaatne	63,6	13,0	33,3	25,0	48,0	14,7	7,97*
Anonüümne	55,2	18,2	41,7	33,3	46,1	16,7	2,79
Mitte anonüümne	59,1	14,2	41,7	33,3	53,9	12,8	4,06

Mann-Whitney testiga ilmnes, et korduvuse kriteeriumit sisaldavaid stsenaariume ja privaatsuse kriteeriumit sisaldavaid stsenaariume hindasid ohvrid tõsisemaks võrreldes kiusajatega (vastavalt $U = 593,0$ ja $U = 600,5$, mõlemal juhul $p < 0,05$). Ohvrid hindasid privaatsuse kriteeriumit sisaldavaid stsenaariume oluliselt tõsisemaks ka võrreldes ohver-kiusajatega ($U = 6637,0$; $p < 0,05$), kuid olulist erinevust polnud ohver-kiusajate ja ohvrite hinnangutes, mis antud korduvust sisaldavatele stsenaariumidele ($U = 7037,5$; $p > 0,05$). Ohver-kiusajate ja kiusajate hinnangutes polnud nende kriteeriumide korral statistiliselt olulisi erinevusi (vastavalt $U = 429,0$ ja $U = 486,5$, mõlemal juhul $p > 0,05$).

4. Arutelu

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas määratlevad õpilased end küberkiusajateks ja –ohvriteks soolt ja klassist (vanusest) lähtuvalt ning kuidas erineb küberkiusamise tajus sõltuvalt kiusamiskäitumise rollist.

Magistritöö esimeseks hüpoteesiks püstitati, et tüdrukud määratlevad end küberkiusajatena ja küberohvritena enam kui poisid. Andmeanalüüs statistiliselt olulist erinevust ei tuvastanud, seega hüpotees kinnitust ei leidnud. Saadud tulemus ühtib nii Naruskovi (2009) kui ka Kuuse (2010) poolt samuti Eestis läbi viidud uurimuse tulemustega, ka on välismaised uurijad leidnud, et küberkiusajad on võrdselt nii tüdrukud kui poisid (Patchin & Hinduja, 2006; Raskauskas & Stoltz, 2007; Williams & Guerra, 2007; Ybarra & Mitchell, 2004). Et soolist erinevust küberkiusaja ja küberkiusamisohvri määratlemise osas ei ilmnenud, võib olla põhjuseks laialdane internetikasutus nii poiste kui ka tüdrukute hulgas, mistõttu võivad nii ohvriteks kui kiusajateks osutuda mõlema soo esindajad. Kuigi uurimuse läbiviija eeldab vastajatelt täielikku ausust, ei pruugi vastaja sellest alati kinni pidada. Nii võib oletada ka seda, et kiusaja rolli endale keegi vabatahtlikult ei võta ning vastajad ei olnud vastuste andmisel päris ausad. Seetõttu võis olla küberkiusajaks määratlemisi valimi suurust silmas pidades väike, samas kui ohvreid oli võrdlemisi palju.

Teooriast tulenevalt püstitati teiseks hüpoteesiks, et 9. klassi õpilased määratlevad end küberkiusajatena enam kui 6. klassi õpilased. Mitmed uurijad (nt Slonje et al., 2012; Ybarra & Mitchell, 2004) on leidnud, et vanemad õpilased on sagedamini küberkiusajateks, kiusates oma nooremaid koolikaaslasi (Slonje et al., 2012). Hüpoteesi kontroll statistiliselt olulist erinevust aga ei näidanud, seega hüpotees ei leidnud kinnitust. Küberkiusajate hulgas on enam-vähem võrdselt nii põhikooli lõpuklassis kui ka 6. klassis õppivaid noori. Ka siin võiks ühe põhjusena välja tuua interneti kättesaadavuse ning laialdase kasutuse eri vanuses noorte hulgas. Uurimuse tulemusest võib järeldada, et küberkiusamine ei sõltu east.

Kolmandaks hüpoteesiks püstitati, et küberkiusajad ja küberkiusamisohvrid tajuvad küberkiusamist erinevalt. Uurimustulemuste põhjal võib öelda, et antud hüpotees leidis osalist kinnitust, sest statistiliselt oluline erinevus ilmnis stsenaariumis, milles ei esinenud korduvust. Stsenaariume, kus kiusamisolukord toimus ühel korral, märkisid ohvrid ja ohver-kiusajad enam kiusamisena võrreldes kiusajatega. Antud tulemus, et leidis vaid üks oluline erinevus, on üllatav, sest Dooley ja tema kolleegid (2009) on leidnud, et kiusaja ja ohvri ettekujutus kiusamisjuhtumi kordumisest ja võimalikest tagajärgedest on erinev. Põhjus, miks ohvrid ja ohver-kiusajad ühekordset intsidenti enam kiusamiseks pidasid kui kiusajad, võib olla selles, et neil on kogemus, kus korra internetti pandud postitus on paljude poolt nähtud.

See muudab aga postituse keeruliselt kontrollitavaks ja ka eemaldatavaks, sest informatsiooni võidakse alla laadida või on juba laetud ja salvestatud ja/või on see edastatud suuremale publikule. Seda, et korduvuse kriteerium pole küberkiusamisel oluline, on väitnud ka Dooley et al (2009), Kowalski et al (2008) ning Slonje ja Smith (2008). Lisaks, ühekordne postitus on nii ohvrile kui ka teistele korduvalt nähtav (Kowalski et al., 2008). Seega, küberkontekstis ei peagi mõned tegevused olema korduvad, et põhjustada ohvrile kahju (Dooley et al., 2009) ja seda tajuvad enam ohvrid kui kiusajad antud uurimuse tulemuste põhjal.

Neljas hüpotees väitis, et küberkiusamisohvrid hindavad küberkiusamist tõsisemaks kui küberkiusajad, toetudes teooriale, mis väidab, et ohver hindab küberkiusamist tõsisemaks enda kogemusest tulenevalt ning selle põhjal (Walrave & Heirman, 2011). Tulemused näitasid, et ohver, ohver-kiusajad ja kiusajad hindasid küberkiusamise tõsidust erinevalt kahes kriteeriumis, seega hüpotees leidis osalist kinnitust. Erinevalt hinnati korduvuse ja privaatsuse kriteeriume sisaldavaid stsenaariume, mida hindasid tõsisemaks võrreldes ohver-kiusajate ja kiusajatega ohvrid. Korduvust pidasid teistest kriteeriumitest tõsisemaks ka Nocentini ja tema kolleegide (2010) poolt läbiviidud fookusgrupi intervjuus osalenud noored, tuues välja, et see, mitu korda kiusamissituatsioon ilmneb, aitab eristada nalja tahtlikust rünnakust. Sarnane tulemus ilmnas ka Naruskovi et al (2012) uurimuses, kus toodi välja, et kui tegu pannakse toime ühel korral ja ohver jäetakse seejärel rahule, ei pruugi see olla tõsine, kuid kui seda tehakse korduvalt, on tegemist tõsise juhtumiga.

Kuigi erinevate autorite uurimistulemused (nt Naruskov et al., 2012; Nocentini et al., 2010; Slonje & Smith, 2008) on näidanud, et avalikku kiusamist peetakse privaatse kiusamisega võrreldes tõsisemaks, siis käesoleva magistr töö tulemustest selgus, et õpilased peavad tõsiseks just privaatset kiusamist. Politsei- ja Piirivalveameti koduleht (2016) toob välja, et „*Enim levinud on sellised kiusamise vormid, kus tehakse kiusatava kohta libakonto, pannes sinna üles halvustavat, ebaõiget, tihti ka ebatsensuurset informatsiooni või võetakse üle kiustava konto.*“. Kuigi kodulehel pole toodud konkreetseid uurimistulemusi, saab järeldada, et privaatne kiusamine on Eestis praegu probleemiks, sest sarnase tulemuseni jõuti ka käesolevas magistr töö. Privaatseks kiusamiseks loetakse näiteks kellegi salasõna ja/või konto kasutamist omaniku teadmata olenemata eesmärgist (Nocentini et al., 2010). Privaatsuse kriteeriumi tõsidus tuleb välja ka Garaigordobili (2015) uurimusest. Põhjus, miks privaatne kiusamine ohvrite arvates tõsisem on, võib seisneda selles, et see võib kiusajale anda ligipääsu ohvri fotodele, videotele ja isiklikele saladustele, lisades nii kiusamisele sügavama isikliku mõõtme. Tõsiduse väljatoomine privaatsuse kriteeriumist lähtuvalt võib olla tulenev sellest, et ohvrid on võivad olla kogenud sellist ebameeldivat olukorda.

4.1 Töö piirangud

Käesoleva töö tugevuseks on Eesti õppijatele kohandatud küsimustik, mis pakub ainest järgnevateks uuringuteks. Töö tugevusena võiks välja tuua ka valimi mitmekesisuse. Uuritud koolid paiknevad üle Eesti ning arvestatud on erinevate koolitüüpidega – valimisse kuulusid õpilased nii väikelinna, suurlinna kui ka maakoolidest.

Töö üheks kitsaskohaks oli andmete kogumiseks kasutatud ankeedi pikkus. Et andmeid ei olnud võimalik koguda planeeritud kahe koolitunni jooksul ja kahes osas, vaid koguti 45 minuti jooksul täispika ankeediga, võis selle täitmine õpilase jaoks olla väsitav. Vastajaid võis mõjutada ka nõ range klassiruumi olukord, kus pinginaaber võis vaadata/näha, mida vastaja ankeeti kirja pani. Samuti võib küsimuse alla panna selle, kas ja kui ausalt keegi ennast kiusajana nägi või ennast sellena tundis.

Anketeerimine viidi läbi põhikooli lõpuklasside eksamiteks valmistumise perioodil, mistõttu oli sobivate aegade leidmine koolijuhtide jaoks keeruline.

4.2 Rakendatavus ja edasine uurimine

Kuigi küberkiusamine on viimastel kümnenditel eriti aktuaalne teema ning teemat on uuritud erinevatest aspektidest lähtuvalt ka Eestis ning küberkiusamisest kui probleemist ollakse teadlikud, näitab küberkiusamine tõusutrendi ja küberkiusamisohvrite protsent on endiselt suur, mida näitavad ka käesoleva magistritöö raames läbi viidud uurimuse tulemused. Magistritöö valimi hulgas oli 156 kiusamisohvrit, mis moodustab koguvaimi mahust 58%. Ka eelpool mainitud Haddoni ja Livingstone'i (2011) uurimuse tulemused näitavad, et Eesti on küberkiusamise osas uurimuses osalenud Euroopa riikide seas edetabeli tipus. Ohvrite suurt osakaalu silmas pidades võib öelda, et küberkiusamine, selle kriteeriumid ja tagajärjed vajavad veel laialdaselt käsitlemist, ennetus- ja teavitustööd. Kui lapsed, lapsevanemad ja õpetajad on probleemist teadlikumad ning paremini informeeritud küberkiusamise tõsidusest, oskavad nad ehk paremini ja kiiremini küberkiusamise ilmingutele reageerida ning küberkiusamist ennetada. Käesolev magistritöö toob välja selle, et küberkiusamine on Eestis suureks probleemiks, aga annab ka aimu, millistele küberkiusamise kriteeriumitele rohkem tähelepanu võiks pöörata.

Tulevikus võiks teemat käsitleda ja uurida täpsemalt ohvrite ja kiusajate seisukohti näiteks kvalitatiivse uurimusega, mis annaks vastajate põhjendusi, võimaldades nii teha sügavamat analüüsi. Et andmed on kogutud 2014. aastal, oleks huvitav teada, kas ja kuidas on olukord selle aja jooksul muutunud. Üks võimalik uurimissuund võiks olla ka küberkiusamine

ja erinevad koolitüübid. Kuigi antud magistritöö raames koguti andmeid erinevatest koolidest (väikelinna koolid, suurlinna koolid ja maakoolid), ei tehtud nende põhjal eraldi analüüsi.

Kokkuvõte

Käesolevas magistritöös keskenduti õpilaste suhtumisele küberkiusamisse. Töö uurimisprobleem tõstus isiklikust huvist ja asjaolust, et küberkiusamine on probleemiks nii Eestis kui mujal maailmas.

Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas määratlevad õpilased end küberkiusajateks ja –ohvriteks soolt ja klassist (vanusest) lähtuvalt ning kuidas erineb küberkiusamise taju sõltuvalt kiusamiskäitumise rollist.

Uurimusele püstitati neli hüpoteesi: (1) Tüdrukud määratlevad end küberkiusajadena ja küberohvritena enam kui poisid; (2) 9. klassi õpilased määratlevad end küberkiusajadena enam kui 6. klassi õpilased; (3) Küberkiusajad ja küberkiusamisohvrid tajuvad küberkiusamist erinevalt; (4) Küberkiusamisohvrid hindavad küberkiusamist tõsisemaks kui küberkiusajad.

Tegemist oli kvantitatiivse uurimusega, kus osales 441 6. ja 9. klasside õpilast kolmeteistkümnest suurlinna, väikelinna ja maakoolist üle Eesti. Valimis oli 216 (49%) poissi ja 225 (51%) tüdrukut.

Andmete kogumiseks kasutati Eesti õppija tarvis kohandatud Euroopa projekti COST ACTION IS0801 esimese töörühma poolt väljatöötatud ankeeti.

Tulemused näitasid, et küberkiusamine on Eestis probleemiks – küberkiusamisohvritena märkis end 58% vastanutest. Uuringu tulemused näitasid, et soolist ja vanuselist erinevust küberkiusajate hulgas ei ole: küberkiusajad on võrdselt nii poisid kui tüdrukud, samuti ei esinenud statistilisel olulist erinevust küberkiusajana määratlemisel klasside hulgas. Samuti selgus, et küberkiusamisohvrid tajuvad küberkiusamist võrreldes küberkiusajatega erinevalt korduvuse printsiibis ehk ohvrid liigitasid küberkiusamiseks ka juhtumi, mis leidis aset üks kord. Neljanda hüpoteesi analüüs näitas, et küberkiusamisohvrid hindavad privaatsuse ja korduvuse kriteeriumit küberkiusajatega võrreldes tõsisemaks.

Antud uurimus näitab, kuidas määratlevad end Eesti üldhariduskoolide õpilased küberkiusamisrollidest lähtuvalt ning toob välja, millistele kriteeriumitele peaks küberkiusamise ennetustöös rohkem tähelepanu pöörama.

Võtmesõnad: küberkiusamine, küberkiusajad, küberkiusamisohvrid, tajutud tõsidus

Summary

6th and 9th grade students perception of cyberbullying based on the cyberbullying criteria and the opinions of bullies and victims

This master's thesis was focused on students' perception of cyberbullying. The research problem arose from personal interest and due the fact that cyberbullying is considered as big problem.

The aim of this master's thesis was to determine how students classify themselves as cyberbullies and victims according to sex and form (age) and how does the understanding of cyberbullying differ in the roles of cyberbullying behaviour.

Four hypotheses were stated: (1) Girls classify themselves as cyberbullies and cyber victims more than boys; (2) The students in form 9 classify themselves as cyberbullies more than the students in form 6; (3) Cyberbullies and cyber victims understand cyberbullying differently; (4) Cyberbullying victims perceive cyberbullying to be more serious than cyberbullies.

441 students of grades 6 and 9 from thirteen city, town and rural area schools all over Estonia participated in this quantitative study. The participants were 216 (49%) boys and 225 (51%) girls.

The European project COST ACTION IS0801, which was modified for Estonian pupils, was used to collect data. The used version was the questionnaire by the first work group.

The results of this study show that cyberbullying is a problem in Estonia – 58% of the participants marked themselves as cyberbullying victims. The results of this study show that there is no significant difference among cyberbullies in sex or age categories: cyberbullies are equally boys and girls, also no significant difference was found in different forms. Cyberbullying victims understand cyberbullying differently from the cyberbullies in the repetition aspect. Cyberbullying victims classified those cases that occurred once as cyberbullying. The analysis of the fourth hypothesis shows that cyberbullying victims evaluate the aspect of privacy and repetition more serious than cyberbullies.

This research shows how Estonian students define themselves from the cyberbullying roles point of view and shows which cyberbullying criterias should be brought to attention when preventing cyberbullying.

Keywords: cyberbullying, cyberbullies, cyberbullying victims, perceived severity

Tänuõnad

Töö on valminud jätkuprojektina COST ACTION IS0801 raames. Tänuõnad võimaluse eest osalemaks antud töörühmas. Töö autor tänab kolleege Tartu Veeriku Koolist mõistva suhtumise ning toetuse eest. Erilised tänuõnad lähedastele suure toetuse ja julgustamise eest. Lisaks tootsin välja Jane Pääsukese, Riin Grossmanni ja Pille Saani, kes suuresti abistasid töö valmimise lõpuosas: eesti keele korrektuur ja suunavad märkused.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Autori allkiri

kuupäev

Kasutatud kirjandus

- Aricak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Saribeyoglu, S., Ciplack, S., Yilmaz, N., & Memmedov, C.** (2008). Cyberbullying among Turkish Adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 11(3), 253-261.
- Arsenio, W. F. & Lemerise, E.A.** (2001). Varieties of Childhood Bullying: Values, Emotion Processes, and Social Competence'. *Social Development*, 10(1), 59-73.
- Bauman, S.** (2010). Cyberbullying in a Rural Intermediate School: An Exploratory Study. *Journal of Early Adolescence*, 30(6,) 803-833.
- Bauman, S., Toomey, R. B., & Walker, J. L.** (2013). Associations among bullying, cyberbullying, and suicide in high school students. *Journal of Adolescence*, 36, 341-350
- Baykatar, F., Machackova, H., Dedkova, L., & Cerna, A.** (2014). Cyberbullying: The Discriminant Factors Among Cyberbullies, Cybervictims, and Cyberbully-Victims in a Czech Adolescent Sample. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-25.
- Bayraktar, F., Machackova, H., Dedkova, L., & Cerna, A.** (2014). Cyberbullying: The Discriminant Factors Among Cyberbullies, Cybervictims, and Cyberbully-Victims in a Czech Adolescent Sample. *Journal of Interpersonal Violence*. Külastatud aadressil <http://www.irpsv.com/download/maqale.cyberbully/New%20folder/bayraktar2014.m.pdf> (17.95.2016)
- Belsey, B.** (2005). Cyberbullying: An Emerging Threat to the „Always on” Generation.
- Beran, T., & Li, Q.** (2005). Cyber-Harassment: A Study of a New Method for an Old Behavior Paper. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265-277
- Brewer, G., & Kerslake, K.** (2015). Cyberbullying, self-esteem, empathy and loneliness. *Computers in Human Behavior* 48, 255-260. University of Central Lancashire, UK.
- Burton, K. A., Florell, D., & Wygant, D. B.** (2013). The Role of Peer Attachment and Normative Beliefs about Aggression on Traditional Bullying and Cyberbullying. *Psychology in the Schools*, Vol. 50(2), 103-115
- Campfield, D. C.** (2006). Cyber bullying and victimization: psychosocial characteristics of bullies, victims and bully/victims. Dissertation. *The University of Montana, Missoula*. Külastatud aadressil <http://etd.lib.umt.edu/theses/available/etd-12112008-120806/unrestricted/umi-umt-1107.pdf> (17.05.2016)
- Dooley, J. J., Pyzalski, J., & Gross, D.** (2009). Cyberbullying vs. Face to face bullying. *Journal of Psychology*, 217, 182-188.

- Ebral, R.** (2012). *Alaealiste karistuslikud hoiakud küberkiousamise suhtes*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool
- Eurostat.** (2014). One Out of Every Five Individuals in the EU28 Used the Cloud to Save Files. Külastatud aadressil https://ec.europa.eu/digital-single-market/news/internet-usage-individuals-2014__ (17.05.2016)
- Garaigordobil, M.** (2015). Cyberbullying in adolescents and youth in the Basque Country: prevalence of cybervictims, cyberaggressors, and cyberobservers. *Journal of Youth Studies*, 18:55, 569-582
- Gradinger, P., Strohmeier, D., & Spiel, C.** (2009). Traditional bullying and cyberbullying: Identification of risk groups for adjustment problems. *Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology*, 217, 205-213
- Graham, S.** (2010). What educators need to know about bullying behaviors. *Phi Delta Kappan*, 92(1), 66–70
- Grigg, D. W.** (2010). Cyber-aggression: definition and concept of cyberbullying. *Australian Journal of Guidance and Counselling* 20, 2, 143–156.
- Haddon, L., Livingstone, S.** (2012). EU Kids Online: national perspectives. Külastatud aadressil <http://eprints.lse.ac.uk/46878/> (15.05.2016)
- Haynie, D. L., Nansel, T., Eitel, P., Crump, A. D., Saylor, K., Yu, K., & Simons-Morton, B.** (2001). Bullies, victims and bully/victims: Distinct groups of at-risk youth. *Journal of Early Adolescence*, 21, 29-49
- Hinduja, S., & Patchin, J. W.** (2006). Bullies Move Beyond the Schoolyard : A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W.** (2007). Offline Consequences of Online Victimization: School Violence and Delinquency. *Journal of School Violence*, Vol. 6(3), 89-112
- Hinduja, S., & Patchin, J. W.** (2008). Cyberbullying: An Exploratory Analysis of Factors Related to Offending and Victimization. *Deviant Behavior*, Volume 29, Issue 2, 129-156.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W.** (2009). *Bullying beyond the schoolyard: preventing and responding to cyberbullying*. California: Corwin Press.
- Juvonen, J., & Gross, E. F.** (2008). Extending the school grounds? Bullyin experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, 78(9), 496-505.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P., & Agatston, P.** (2008). *Cyber Bullying: bullying in the Digital Age*. Singapore: Blackwell Publishing.

- Kowalski, R. M., Limber, S. P., & Agatston, P. W.** (2012). *Cyberbullying: bullying in the digital age* (2nd ed.). West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Kowalski, R., & Limber, S.** (2007). Electronic bullying among middle-school students. *Journal of Adolescent Health, 41*, S22-S30
- Kuusk, K.** (2010). *Küberkiousamine ja sellega seotud karakteristikud Tallinna koolide 7.-9. klasside õpilaste seas*. Publitseerimata magistritöö Tallinna Ülikool
- Laftman, S. B., Modin, B., & Östberg, V.** (2013). Cyberbullying and subjective health: A largescale study of students in Stockholm, Sweden. *Children and Youth Services Review, 35*(1), 112-119
- Langos, C.** (2012). Cyberbullying: The Challenge to Define. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 15*(6), 285-289
- Lenhart, A.** (2010). *Cyberbullying: what the research is telling us*. Pew research centre. Külastatud aadressil <http://www.pewinternet.org/2010/05/06/cyberbullying-2010-what-the-research-tells-us/> (17.05.2016)
- Li, Q.** (2006). Cyberbullying in schools – a research of gender differences. *School Psychology International 27*, 1-14.
- Li, Q.** (2007). Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimization. *Australasian Journal of Educational Technology 23* (4), 435-454.
- Lindfors, P. L., Kaltiala-Heino, R., & Rimpelä, A. H.** (2011). *Cyberbullying among Finnish adolescents – a population-based study*. Külastatud aadressil <http://bmcpublichealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-2458-12-1027> (17.05.2016)
- Machmutov, K., Perren, S., Sticca, F., & Alsaker, F. D.** (2012). Peer victimisation and depressive symptoms: Can specific coping strategies buffer the negative impact of cybervictimisation? *Emotional and Behavioural Difficulties. Volume 17, Issue 3-4*, 403-420.
- Menesini, E., & Nocentini, A.** (2009). *Cyberbullying Definition and Measurement. Some Critical Considerations*. Italy: University of Knowledge.
- Menesini, E., Nocentini, A. & Calussi, P.** (2011). The Measurement of Cyberbullying: Dimensional Structure and Relative Item Severity and Discrimination. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking. Volume 14, Number 5*, 267-274
- Menesini, E., Nocentini, A., Palladino, B. E., Frisén, A., Berne, S., Ortega-Ruiz, R., Calmaestra, J., Scheifhauer, H., Schultze-Krumbholz, A., Luik, P., Naruskov, K., Blaya, C., Berthaud, J., & Smith, P. K.** (2012). Cyberbullying Definition Among

- Adolescents: A comparison Across six European Countries. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(9), 455-463.
- Mishna, F.** (2013). *Bullying: A Guide to Research, Intervention, and Prevention*. New York: Oxford University Press
- Naruskov, K.** (2009). *Küberkiusamine kolme Tartu linna ja kolme Tartu maakonna kooli näitel*. Publitseerimata magistr töö. Tartu Ülikool
- Naruskov, K., & Luik, P.** (2015). Küberkiusamise fenomeni tajumine Eesti õpilaste seas: sooline võrdlus kiusamise kriteeriumite ja liikide alusel. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 3 (2), 186–215.
- Naruskov, K., Luik, P., Nocentini, A., & Menesini, E.** (2012). Estonian students' perception and definition of cyberbullying. *TRAMES*, 16(66/61), 4, 323–343
- Nocentini, A., Calmaestra, J. J., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R., & Menesini, E.** (2010) Cyberbullying: labels, behaviours and definition in three European countries. *Australian Journal of Guidance and Counselling* 20, 2, 129–142.
- Notar, C. E., Padgett, S., & Roden, J.** (2013). Cyberbullying: Resources for Intervention and Prevention. *Universal Journal of Educational Research*, 1 ,133 - 145.
- Olweus, D.** (1993). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. United Kingdom: Blackwell Publishing.
- Olweus, D.** (1999). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (pp. 7–27). London: Routledge.
- Olweus, D.** (2013). School Bullying: Development and Some Important Challenges. *The Annual Review of Clinical Psychology*, 9, 751-780.
- Paal, D.** (2014). *Küberkiusamise levik õpetajate seas Tartumaa ja Viljandimaa õpetajate hinnangul*. Publitseerimata magistr töö. Tartu Ülikool
- Patchin, J. W., & Hinduja, S.** (2010). Cyberbullying and self-esteem. *Journal of School Health* 80, 12, 614–621.
- Perren, S., & Gutzwiller-Helfenfinger, E.** (2012). Cyberbullying and traditional bullying in adolescence: Differential roles of moral disengagement, moral emotions, and moral values. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 195-209.
- Politsei- ja Piirivalveamet.** (2016). *Küberkiusamine*. Külastatud aadressil <https://www.politsei.ee/et/nouanded/noorele/kuberkiusamine/> . (15.05.2016)
- Raskauskas, J.** (2010). Text-bullying: Associations with traditional bullying and depression among New Zealand adolescents. *Journal of School Violence*, 9(1), 74-97.

- Raskauskas, J., & Stoltz, A. D.** (2007). Involvement in Traditional and Electronic Bullying Among Adolescents. *Developmental Psychology*, 43(3), 564-575.
- Rice, E., Petering, R., Rhoades, H., Winetrobe, H., Goldbach, J., Plant, A., Montoya, J., & Kordic, T.** (2015). Cyberbullying Perpetration and Victimization Among Middle-School Students. *American Journal of Public Health*, Vol 105, No. 3, e66-72
- Salmivalli, C., & Nieminen, E.** (2002). Proactive and reactive aggression among school bullies, victims, and bully-victims. *Aggressive Behavior*, 28, 30-44.
- Salmivalli, C., & Voeten, M.** (2004). Connections between attitudes, group norms, and behaviour in bullying situations. *International Journal of Behavioural Development*. 28(3), 246-258.
- Salmivalli, C., Kaukiainen, A., Kaistaniemi, L., & Lagerspetz, K. M.** (1999). Selfevaluated self-esteem, peer-evaluated self-esteem, and defensive egotism as predictors of adolescents' participation in bullying situations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25, 1268-1278.
- Salmivalli, C., Kärnä, A., & Poskiparta, E.** (2010). From peer putdowns to peer support: A theoretical model and how it translated into a national anti-bullying program. In S.R. Jimerson, S.M. Swearer, & D.L. Espelage (Eds.). *Handbook of bullying in schools: An international perspective* (pp. 441–454). New York: Routledge.
- Shariff, S.** (2008) *Cyber-bullying: issues and solutions for the school, the classroom and the home*. Abington, Oxfordshire, UK: Routledge (Taylor & Frances Group)
- Slonje, R., Smith, P. K.** (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 48, 147-154.
- Slonje, R., Smith, P. K., & Frisén, A.** (2012). Processes of cyberbullying, and feelings of remorse by bullies: A pilot study. *European Journal of Developmental Psychology*, 9 (2), 244–259
- Smahel, D., & Wright, M. F.** (2014). *Meaning of online problematic situations for children. Results of qualitative cross-cultural investigation in nine European countries*. LSE, London: EU Kids Online
- Smith, B. W., Dempsey, A.G., Jackson, S.E., Olenchak, F.R., & Gaa, J.** (2012). Cyberbullying among Gifted Children. *Gifted Education International*, 28(1), 112-126.
- Smith, P. K., Cowie, H., & Blades, M.** (2008). *Laste arengu mõistmine*. TLÜ kirjastus.
- Smith, P. K., & Monks, C. P.** (2008). Concepts of bullying: Developmental and cultural aspects. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 20, 101-112.

- Smith, P. K., & Slonje, R.** (2010). Cyberbullying: the nature and extent of a new kind of bullying, in and out of school. In S. Jimerson, S. Swearer, & D. Espelage (Eds.), *The international handbook of school bullying* (pp. 249-262). New York: Routledge.
- Sticca, F., & Perren, S.** (2012). Is Cyberbullying Worse than Traditional Bullying? Examining the Differential Roles of Medium, Publicity, and Anonymity for the Perceived Severity of Bullying. *Journal of youth and adolescence*, 42(5), 739-750.
- Sticca, F., Ruggieri, S., Alsaker, F., & Perren, S.** (2013). Longitudinal Risk Factors for Cyberbullying in Adolescence. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 23, 52-67
- TNS Emor.** (2014). *Nutiseadmete kasutajate turvateadlikkuse ja turvalise käitumise uuring*. Külastatud aadressil http://www.vaatamaailma.ee/wp-content/uploads/veeb-Nutiseadmete-kasutajate-turvateadlikkuse-ja-turvalise-k%C3%A4itumise-uuring_ARUANNE-2014.pdf (18.05.2016)
- Tokunaga, R. S.** (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26, 277-287.
- Unnever, J.** (2005). Bullies, aggressive victims, and victims. Are they distinct groups? *Aggressive Behavior*, 31, 153-171.
- Uustal, H.** (2015). *6. ja 9. klassi õpilaste hinnangud küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise kriteeriumite ja liikide lõikes*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool
- Walrave, M., & Heirman, W.** (2011). Cyberbullying: Predicting Victimization and Prepetration. *Children & Society, Volume 25*, 59-72.
- Vandebosch, H., & Van Cleemput, K.** (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. *CyberPsychology & Behavior*, 11, 499–503.
- Vandebosch, H., & Van Cleemput, K.** (2009). Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims. *New Media & Society*, 11, 1349-1371.
- Wang, J., Iannotti, R. J., & Nansel, T. R.** (2009). School-bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45, 368-375
- Whitney, I., & Smith, P.K.** (1993) A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. *Educational Research*, 35, 3–25.
- Willard, N. E.** (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: responding to the challenges of online social aggression, threats, and distress*. USA: Reasearch Press.

- Williams K. R., & Guerra, N. N.** (2007). Prevalence and Predictors of Internet Bullying. *Youth Violence and Electronic Media: Similar Behaviors, Different Venues? Volume 41, Issue 6*, S14–S21
- Wolak, J., Mitchell, K., & Finkelhor, D.** (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health, 41*, 851-858.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J.** (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*(7), 1308-1316.
- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., Wolak, J. & Finkelhor, D.** (2006). Examining characteristics and associated distress related to Internet harassment: Findings from the second youth Internet safety survey. *Pediatrics, 118*, 1169-1177.

Lisad

Lisa 1. Ankeet, näited stsenaariumitest (1-32) nelja küberkiusamise liigi lõikes

Hea vastaja!

Palume Sinu nõusolekut osalemaks rahvusvahelises uurimuses, kus uuritakse noorte arusaamu küberkiusamisest. Küsimuste eesmärgiks on aidata mõista, mis toimub internetis sinu ealiste õpilaste vahel ja kuidas õpilased sellist käitumist tajuvad. Küsimustikus kirjeldatakse Sulle nelja juhtumit. Juhtumites on peategelasteks M. ja C., kes võivad olla nii poisid kui ka tüdrukud. Juhtumite all on välja toodud neli täpsustatud varianti selle kohta, kuidas suhtlus M. ja C. vahel toimus, millised olid M.-i kavatsused ja mida C. tundis. Paralleelselt jooksevad küsimustikus kübermaailmas toimuvad juhtumid ja tavaelus (näiteks koolis) toimuvad juhtumid. Juhtumite järel küsitakse Sinult, kas Sinu meelest on kirjeldatu KIUSAMINE, KÜBERKIUSAMINE või pole üldse tegemist kiusamisega ehk KUMBKI. Seejärel pead hindama kirjeldatud olukordade tõsidust ning ka seda, kuivõrd sarnased või erinevad need juhtumid sinu jaoks tunduvad. Aitäh Sulle!

NB! Küsitlus on anonüümne. Saadud andmeid kasutatakse ainult uurimistöö eesmärgil. Pea meeles, et pole olemas õigeid ega valesid vastuseid!

Kontakt:

Laura Kuusik, klassiõpetaja eriala üliõpilane, lauraksk@gmail.com

Helen Uustal, klassiõpetaja eriala üliõpilane, helnu@ut.ee

Enne, kui asud küsimustikku täitma, palume sul märkida järgmised vastused:

Sünniaasta:

Kuu:

Kuupäev:

Mitmendas klassis Sa õpid:

Sa oled: a) poiss b) tüdruk

JUHTUM 1E: M. jättis oma tuttava poisi/tüdruku C. välja nende sõprusringkonnast.

A. Kui sõpruskonnast välja jätmine toimus üks kord internetis või mobiiltelefonis, see oli nali ja C. ei teinud sellest välja.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

1. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased 1x 2x 3x 4x 5x Väga sarnased

B. Kui sõpruskonnast välja jätmine toimus üks kord koolis, see oli nali ja C. ei teinud sellest välja.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

A. Kui sõpruskonnast välja jätmine toimus üks kord internetis või mobiiltelefonis, see oli nali ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

2. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased 1x 2x 3x 4x 5x Väga sarnased

B. Kui sõpruskonnast välja jätmine toimus üks kord koolis, see oli nali ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

A. Kui sõpruskonnast välja jätmine toimus üks kord internetis või mobiiltelefonis, M. tahtis C. le tahtlikult haiget teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

3. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased 1x 2x 3x 4x 5x Väga sarnased

B. Kui sõpruskonnast välja jätmine toimus üks kord koolis, M. tahtis C. le tahtlikult haiget teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

A. Kui sõpruskonnast välja jätmine toimus viimase kuu jooksul korduvalt internetis või mobiiltelefonis, see oli nali ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

4. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased 1x 2x 3x 4x 5x Väga sarnased

B. Kui sõpruskonnast välja jätmine toimus viimase kuu jooksul korduvalt koolis, see oli nali ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

JUHTUM 1I: M. sai ligipääsu oma tuttava poisi/tüdruku C. privaatsele infole.

A. Kui privaatne info oli M.-ile kättesaadav internetis või mobiiltelefonis, see juhtus üks kord, see oli nali ja C. ei teinud sellest välja.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

B. Kui privaatne info oli M.-ile kättesaadav koolis (nt päevikus, koolikapis), see juhtus üks kord, see oli nali ja C. ei teinud sellest välja.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

1. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased

1x 2x 3x 4x 5x Väga sarnased

A. Kui privaatne info oli M.-ile kättesaadav internetis või mobiiltelefonis, see juhtus üks kord, see oli nali ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

B. Kui privaatne info oli M.-ile kättesaadav koolis (nt päevikus, koolikapis), see juhtus üks kord, see oli nali ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

2. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased

1x 2x 3x 4x 5x Väga sarnased

A. Kui privaatne info oli M.-ile kättesaadav internetis või mobiiltelefonis, see juhtus üks kord, M. tahtis C.-le tahtlikult haiget teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

B. Kui privaatne info oli M.-ile kättesaadav koolis (nt päevikus, koolikapis), see juhtus üks kord, M. tahtis C.-le tahtlikult haiget teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

A. Kui privaatne info oli M.-ile kättesaadav internetis või mobiiltelefonis, see juhtus viimase kuu jooksul korduvalt, see oli nali ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

B. Kui privaatne info oli M.-ile kättesaadav koolis (nt päevikus, koolikapis), see juhtus viimase kuu jooksul korduvalt, see oli nali ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see:

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine

JUHTUM 3V: M. saatis C. kohta teistele inimestele vaatamiseks piinliku sisuga foto. C. ei teadnud, kes seda tegi.

A. Kui foto saadeti üks kord internetis või SMS-i teel, see oli nali ja C. ei hoolinud sellest.

On see: ☐

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine ☐ 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine ☐

B. Kui foto oli prinditud ning see saadeti üks kord koolis, see oli nali ja C. ei hoolinud sellest.

On see: ☐

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine ☐ 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine ☐

17. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased ☐ 1x 2x 3x 4x 5x Väga sarnased ☐

A. Kui foto saadeti üks kord internetis või SMS-i teel, see oli nali ja C. läks selle peale endast välja ja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see: ☐

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine ☐ 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine ☐

B. Kui foto oli prinditud ning see saadeti üks kord koolis, see oli nali ja C. läks selle peale endast välja ja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see: ☐

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine ☐ 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine ☐

18. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased ☐ 1x 2x 3x 4x 5x Väga sarnased ☐

A. Kui foto saadeti üks kord internetis või SMS-i teel, M. tahtis C. le tahtlikult haiget teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see: ☐

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine ☐ 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine ☐

B. Kui foto oli prinditud ning see saadeti üks kord koolis, M. tahtis C. le tahtlikult haiget teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

On see: ☐

☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine ☐ 1x 2x 3x 4x 5x Väga tõsine ☐

19. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased ☐ 1x 2x 3x 4x 5x Väga sarnased ☐

**JUHTUM 3WV: M. saatis C. kohta teistele inimestele solvava sõnumi. C. ei q
teadnud, kes seda tegi. x**

A. Kui sõnum saadeti üks kord internetis või SMS-i teel, see oli nali ja C. ei hoolinud sellest. q

On see: q

☐ kiusamine x ☐ küberkiusamine x ☐ kumbki x

Kui tõsine see on? q

Ei ole üldse tõsine x

1x	2x	3x	4x	5x
----	----	----	----	----

 Väga tõsine x

B. Kui sõnum oli kirjutatud paberile ja see saadeti üks kord koolis, see oli nali ja C. ei hoolinud sellest. q

On see: q

☐ kiusamine x ☐ küberkiusamine x ☐ kumbki x

Kui tõsine see on? q

Ei ole üldse tõsine x

1x	2x	3x	4x	5x
----	----	----	----	----

 Väga tõsine x

17. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B? x

Pole üldse sarnased x

1x	2x	3x	4x	5x
----	----	----	----	----

Väga sarnased x

A. Kui sõnum saadeti üks kord internetis või SMS-i teel, see oli nali ja C. läks selle peale endast välja ja ega teadnud, kuidas end kaitsta. q

On see: q

☐ kiusamine x ☐ küberkiusamine x ☐ kumbki x

Kui tõsine see on? q

Ei ole üldse tõsine x

1x	2x	3x	4x	5x
----	----	----	----	----

 Väga tõsine x

B. Kui sõnum oli kirjutatud paberile ja see saadeti üks kord koolis, see oli nali ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta. q

On see: q

☐ kiusamine x ☐ küberkiusamine x ☐ kumbki x

Kui tõsine see on? q

Ei ole üldse tõsine x

1x	2x	3x	4x	5x
----	----	----	----	----

 Väga tõsine x

18. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B? x

Pole üldse sarnased x

1x	2x	3x	4x	5x
----	----	----	----	----

Väga sarnased x

A. Kui sõnum saadeti üks kord internetis või SMS-i teel, M tahtis C-le tahtlikult haiget teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta. q

On see: q

☐ kiusamine x ☐ küberkiusamine x ☐ kumbki x

Kui tõsine see on? q

Ei ole üldse tõsine x

1x	2x	3x	4x	5x
----	----	----	----	----

 Väga tõsine x

B. Kui sõnum oli kirjutatud paberile ja see saadeti üks kord koolis, M tahtis C-le tahtlikult haiget teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta. q

On see: q

☐ kiusamine x ☐ küberkiusamine x ☐ kumbki x

Kui tõsine see on? q

Ei ole üldse tõsine x

1x	2x	3x	4x	5x
----	----	----	----	----

 Väga tõsine x

19. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B? x

Pole üldse sarnased x

1x	2x	3x	4x	5x
----	----	----	----	----

Väga sarnased x

KÜBERKIUSAMINE

Järgnevad küsimused puudutavad Sinu kogemusi küberkiusamisega.

Küsimused puudutavad Sinu elu **kahte kuni kolme viimast kuud**. Palun mõtle küsimustele vastates sellele ajavahemikule, mitte ainult praegusele ajahetkele.

Küberkiusamine on uus kiusamise viis, mis võib toimuda tekstisõnumite, piltide ja videote, telefonikõnede, e-kirjade, erinevate kiirsuhtlusprogrammide (nt MSN, Skype) jututubade, blogide, veebilehekülgede, veebis toimuvate rollimängude ja sotsiaalsõrgustike (nt Facebook) vahendusel.

Küberkiusamiseks peetakse seda, kui kübermaailmas levitatakse ebameeldiva ja solvava sisuga tekstisõnumeid, e-kirju, pilte, videoid või muud informatsiooni, kas teiste või siis Sinu kohta.

Kui sageli oled viimse KAHE-KOLME KUU jooksul kogenud järgnevat? Palun tõmba iga väite taga ring ümber ühele numbrile, mis kirjeldab kõige paremini kui tihti on SINULE nii TEHTUD.

Mitu korda on sinuga viimase 2-3 kuu jooksul juhtunud järgnev:	Mitte kordagi	Korra või kaks selle aja jooksul	1-2 korda kuus	Kord nädalas	Mitu korda nädalas
1. said ähvardava ja solvava sisuga tekstisõnumi	1	2	3	4	5
2. said mobiiltelefoni vahendusel vägivalda või kallaletungi kujutavaid videoid, fotosid või pilte	1	2	3	4	5
3. said interneti vahendusel ähvardusi ja solvanguid (näiteks veebilehekülgedel, jututubades, blogides, MSNis, Facebookis, Twitteris, Myspace`is)	1	2	3	4	5
4. said tummasid telefonikõnesid (telefonikõnesid, kus keegi ei räägi)	1	2	3	4	5
5. said ähvardava ja solvava sisuga e-kirju	1	2	3	4	5
6. said mobiiltelefoni vahendusel piinliku või privaatse sisuga videoid, fotosid või pilte	1	2	3	4	5
7. said ähvardavaid ja solvavaid telefonikõnesid	1	2	3	4	5
8. said interneti vahendusel seal ringlevaid vägivaldseid videoid, fotosid või pilte (näiteks e-kirjade, internetilehekülgede, Youtube`i, Facebooki vahendusel)	1	2	3	4	5
9. kuulsid telefonis sinu kohta käivaid ebatõeseid kuulujutte	1	2	3	4	5
10. said interneti vahendusel seal ringlevaid piinliku või privaatse sisuga videoid, fotosid või pilte (näiteks e- kirjade, internetilehekülgede, Youtube`i, Facebooki vahendusel)	1	2	3	4	5
11. keegi moonutas sinu isiklikku informatsiooni, et seda enda kasuks ära kasutada	1	2	3	4	5
12. sind ignoreeriti tahtlikult online gruppides (näiteks jututubades, foorumites, Facebooki gruppides, mängutubades)	1	2	3	4	5
13. keegi varastas sinu kohta käivat isiklikku informatsiooni eesmärgiga seda edaspidi kasutada (näiteks pildid, fotod)	1	2	3	4	5

14. kuulsid interneti vahendusel sinu kohta käivaid tõele mittevastavatest kuulujutte	1	2	3	4	5
15. keegi omastas sinu e-maili aadressi või Facebooki konto ning kasutas seda valeidentiteedi all internetis (varjates sellega oma isikut)	1	2	3	4	5
16. sind tõrjuti või jäeti välja online gruppides (näiteks jututubades, foorumitest, Facebooki gruppides, mängutubadest)	1	2	3	4	5
17. keegi võttis sinu mobiiltelefoni ning kasutas valenime all seal olevaid kontakte	1	2	3	4	5
18. keegi blokeeris Sind jututoas või Facebookis, et sind grupist välja tõrjuda	1	2	3	4	5

Kui sageli oled viimse KAHE-KOLME KUU jooksul teinud kellelgi teisele järgnevat? Palun tõмба iga väite taga ring ümber ühele numbrile, mis kirjeldab kõige paremini kui tihti SA TEISTELE nii TEGID.

Mitu korda oled sa viimase 2-3 kuu jooksul teinud järgnevat:	Mitte kunagi	Korra või kaks selle aja jooksul	1-2 korda kuus	Korra nädalas	Mitu korda nädalas
1. saatsid ähvardava või solvava sisuga tekstisõnumeid	1	2	3	4	5
2. saatsid mobiiltelefoni vahendusel vägivalda või kallaletungi kujutavaid videoid, fotosid või pilte	1	2	3	4	5
3. saatsid interneti vahendusel ähvardusi ja solvanguid (näiteks veebilehekülgedel, jututubades, blogides, MSNis, Facebookis, Twitteris, Myspace`is)	1	2	3	4	5
4. tegid tummasid telefonikõnesid (telefonikõnesid, kus vaikisid)	1	2	3	4	5
5. saatsid ähvardava ja solvava sisuga e-kirju	1	2	3	4	5
6. saatsid mobiiltelefoni vahendusel piinliku või privaatse sisuga videoid, fotosid või pilte	1	2	3	4	5
7. tegid ähvardavaid ja solvavaid telefonikõnesid	1	2	3	4	5
8. levitasid interneti vahendusel seal ringlevaid vägivaldseid videoid, fotosid või pilte (näiteks e-kirjade, internetilehekülgede, Youtube`i, Facebooki vahendusel)	1	2	3	4	5
9. levitasid mobiiltelefoni vahendusel teise kohta käivaid ebatõeseid kuulujutte	1	2	3	4	5
10. levitasid interneti vahendusel seal ringlevaid piinliku või privaatse sisuga videoid, fotosid või pilte (näiteks e- kirjade, internetileheküljede, Youtube`i, Facebooki vahendusel)	1	2	3	4	5
11. moonutasid kellegi isiklikku informatsiooni, et seda enda kasuks ära kasutada	1	2	3	4	5
12. ignoreerisid kedagi tahtlikult online gruppides (näiteks jututubades, foorumites, Facebooki gruppides, mängutubades)	1	2	3	4	5
13. varastasid kellegi kohta käivat isiklikku informatsiooni eesmärgiga seda edaspidi kasutada (näiteks pildid, fotod)	1	2	3	4	5

14. levitasid interneti vahendusel kellegi kohta käivaid tõele mittevastavaid kuulujutte	1	2	3	4	5
15. omastasid kellegi e-maili aadressi või Facebooki konto ning kasutasid seda valeidentiteedi all internetis (varjates sellega oma isikut)	1	2	3	4	5
16. tõrjusid või jätsid kedagi välja online gruppidest (näiteks jututubadest, foorumitest, Facebooki gruppidest, mängutubadest)	1	2	3	4	5
17. võtsid kellegi mobiiltelefoni ning kasutasid valenime all seal olevaid kontakte	1	2	3	4	5
18. blokeerisid kellegi jututoas või Facebookis, et teda grupist välja tõrjuda	1	2	3	4	5

Lisa 2. Küberkiasamise kriteeriumite kombineerimine stsenaariumites

Stsenaarium	Tahtlikkus	Korduvus	Tasakaalutus võimusuhetes	Avalikkus	Anonüümsus
1	EI	EI	EI	EI	EI
2	EI	EI	JAH	EI	EI
3	JAH	EI	JAH	EI	EI
4	EI	JAH	JAH	EI	EI
5	JAH	JAH	JAH	EI	EI
6	JAH	EI	EI	EI	EI
7	EI	JAH	EI	EI	EI
8	JAH	JAH	EI	EI	EI
9	EI	EI	EI	JAH	EI
10	EI	EI	JAH	JAH	EI
11	JAH	EI	JAH	JAH	EI
12	EI	JAH	JAH	JAH	EI
13	JAH	JAH	JAH	JAH	EI
14	JAH	EI	EI	JAH	EI
15	EI	JAH	EI	JAH	EI
16	JAH	JAH	EI	JAH	EI
17	EI	EI	EI	JAH	JAH
18	EI	EI	JAH	JAH	JAH
19	JAH	EI	JAH	JAH	JAH
20	EI	JAH	JAH	JAH	JAH
21	JAH	JAH	JAH	JAH	JAH
22	JAH	EI	EI	JAH	JAH
23	EI	JAH	EI	JAH	JAH
24	JAH	JAH	EI	JAH	JAH
25	EI	EI	EI	EI	JAH
26	EI	EI	JAH	EI	JAH
27	JAH	EI	JAH	EI	JAH
28	EI	JAH	JAH	EI	JAH
29	JAH	JAH	JAH	EI	JAH
30	JAH	EI	EI	EI	JAH
31	EI	JAH	EI	EI	JAH
32	JAH	JAH	EI	EI	JAH

Märkus. EI- kriteeriumi puudumist; JAH-kriteeriumi olemasolu

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura Kuusik (sünnikuupäev: 20.01.1987)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „6. ja 9. klassi õpilaste küberkiusamise tajumine küberkiusajate ja –ohvrite võrdluses küberkiusamise kriteeriumitest lähtuvalt“, mille juhendaja on Piret Luik ,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 23.05.2016